

BIBLIOTEKET SOM KULTURHUS

En diskursanalytisk studie i hur folkbiblioteket som kulturhus framträder i kultur- och biblioteksplaner

Ann Lundborg & Susanne Wiström Bolding

Examensarbete (30 poäng) för magisterexamen i Biblioteks- och informationsvetenskap vid Lunds universitet.

Handledare: Birgitta Olander

År: 2014

© Författaren/Författarna

Title

The public library as a cultural centre.

A discourse analytical study of how the library as a cultural centre emerges in official plans for cultural and library development.

Abstract

This master's thesis aims to identify, analyze and discuss how notions of the public library as a cultural centre appear in cultural and library policy documents from regional and municipal levels. The method and theory used in the thesis is discourse analysis according to Ernesto Laclau and Chantal Mouffe, modified and inspired by Åse Hedemark. The theoretical framework is based on culture policy research, regional and local growth policies, and the role of the library in the local society.

Two discourses appear in the material. The first discourse, the growth discourse, describes how the library as a cultural centre is emerging as an important agent in strengthening the culture as a growth factor. The second discourse is the accessibility discourse where library as cultural centre is emerging as an important open meeting place for people of different backgrounds. Here people come together and solve problems. Besides the discourses a clear structure also emerges. The structure can be traced to the Swedish library law. In many of the plans, we can clearly see the headers from the law.

Master's thesis

Keywords library, cultural centre, public library, culture policy, discourse analysis

INNEHÅLLSFÖRTECKNING

1 Inledning	2
1.1 Bakgrund.....	3
1.2 Syfte och frågeställningar	6
1.3 Urval av material	6
1.4 Uppsatsens disposition.....	7
2 Litteraturgenomgång	9
2.1 Kulturpolitik – teori och praktik	9
2.2 Regional och lokal utveckling	14
2.3 Bibliotekets roll i lokalsamhället	16
3 Teori och metod	22
3.1 Introduktion till diskursanalysen	22
3.2 Diskursanalys inom biblioteks- och informationsvetenskap	23
3.3 Vårt diskursanalytiska angreppssätt.....	24
4 Resultat och analys	26
4.1 Biblioteksadministrativ struktur	26
4.2.2 Kulturell infrastruktur och samverkan	28
4.2 Diskursen om tillväxt.....	31
4.2.1 Kulturens roll i det lokala perspektivet	32
4.2.3 Subjektpositioner	35
4.3 Diskursen om tillgänglighet	37
4.3.1 Bibliotekets roll som mötesplats	39
4.3.2 Medborgaren och samverkan	43
4.3.3 Subjektpositioner	46
4.4 Diskursernas relationer	47
5 Slutsatser och diskussion	50
5.1 Föreställningar om folkbibliotek som kulturhus.....	50
5.1.1 Tillväxtdiskursen.....	50
5.1.2 Tillgänglighetsdiskursen.....	52
5.1.3 Den biblioteksadministrativa strukturen	52
5.2 Att förstå folkbibliotek som kulturhus.....	53
5.3 Slutord.....	55
6 Litteraturförteckning	57

1 Inledning

När idéerna på ett uppsatsarbete om bibliotek som kulturhus började framträda, hade vi uppmärksammat att det i Sverige fanns en begynnande trend att göra bibliotek till kulturhus. I Skåne antogs *Regional kulturplan för Skåne 2013-2015* där Region Skåne vill fokusera på att utveckla biblioteken som kulturhus (Region Skåne 2012, s.15). I Västra Götaland vill man skapa kulturhus med fokus på barn- och unga. I Stockholm finns det flera exempel på kulturhussatsningar. Vi blev intresserade och bestämde oss för att titta närmare på andra regionala kulturplaner i landet för att se om denna utvecklingstendens återfanns på andra håll i Sverige. Vi är också intresserade av begreppet samverkan eftersom vi menar att samverkan kan vara en förutsättning för att biblioteket ska fungera som kulturhus.

Svensk biblioteksforening anordnade 2008 seminariet Forskardag om folkbibliotekets uppdrag där forskare och doktorander inom informations- och biblioteksvetenskap presenterade sin forskning. En av forskarna, Åse Hedemark, var då på väg att färdigställa sin avhandling *Det föreställda folkbiblioteket*. Hon gav en inblick till det kommande arbetet med rubriken *De offentliga samtalens bibliotek – om massmediala debatter och föreställningar kring folkbibliotekens uppdrag*. Hon presenterade de föreställningar om folkbiblioteket som framträder i det offentliga samtalet via ett antal debatter i TV, radio och dagspress. Studien baserades på ett diskursanalytiskt angreppssätt. Denna presentation fick oss sedan att läsa den färdiga avhandlingen och vårt intresse för forskning inom biblioteks- och informationsvetenskap återuppväcktes. Det fanns dessutom ett spännande genusperspektiv i avhandlingen som vi tyckte var uppfriskande.

Vi inspirerades av doktorsavhandlingen *Det föreställda folkbiblioteket - en diskursanalytisk studie av biblioteksdebatter i svenska medier 1970-2006* av Åse Hedemark (2009). Tre diskurser framkommer i avhandlingens material; den bokliga diskursen, allaktivitetsdiskursen och den informationsförmedlande diskursen. Spänningen mellan de olika diskurserna tycker vi avspeglar den verklighet vi möter i våra arbeten på folkbibliotek och regionbibliotek i Skåne. Debatten om bibliotekens verksamhet drivs av både biblioteksverksamma, politiker och andra litteraturföreträdare där olika aktörer delvis har olika målsättning. I allaktivitetsdiskursen och den informationsförmedlande diskursen är det brukarens egna behov i fokus och bibliotekspersonalens uppgift är att vägleda med utgångspunkt från det. Debatten om folkbibliotekens roll har tagit olika riktningar. Ett exempel på det är debatten mellan bokförsvare och upplevelsebibliotekets anhängare kring Malmö stadsbiblioteks strategiarbete "The Darling Library in the World" som vi kunnat följa.

Folkbiblioteket som kulturhus har i samband med den kulturpolitiska reformen Kultursamverkansmodellen vuxit fram som en alternativ utvecklingsmöjlighet för folkbiblioteken. Kultursamverkansmodellen innebär en ny modell för fördelning av statliga bidrag till regional kulturverksamhet, vilket förutsätter en större samverkan mellan stat, region, och kommun. När biblioteken blir synliga i den nya kultursamverkanskontexten kan bibliotekens verksamhetsbredd och geografiska närvaro spela en viktig roll i den kulturella infrastrukturen. Biblioteken har tillsammans med annan kultur hamnat på den kulturpolitiska agendan. En effekt av kultursamverkansmodellen är att de regionala huvudmännen fått en ökad förståelse för bibliotekets funktion som mötesplats och kulturhus (Johansson 2012, s. 8).

1.1 Bakgrund

I det här avsnittet gör vi nedslag i historien för att se när och hur begreppet kulturhus framträder i litteraturen. Vi försöker också visa på kulturpolitiska reformer som vi tror har påverkat folkbibliotekens utveckling.

Tiden 1950-1969

Under mitten av 1950-talet utvecklades folkbibliotekens uppsökande verksamhet. Joacim Hansson menar i *“Det lokala folkbiblioteket - förändringar under hundra år”*, att den uppsökande verksamheten utvecklades till en av de mest prioriterade verksamhetsformerna när folkbiblioteken profilerade sig som radikala kulturinstitutioner på 1970-talet. Bibliotekarierna såg sig som självutnämnda missionärer för bildning, läsning och god kultur (Hansson 2012, s. 41).

Tiden 1970-1989

I 1974 års kulturutredning *Ny kulturpolitik* (Statens kulturråd 1972) skapades grunden till en statlig och nationell kulturpolitik vilket innebar ett mer utvecklat ramverk för folkbibliotekens verksamhet. Folkbiblioteken kom att ingå i ett bredare sammanhang med tre fokusområden: medieförmedling, informationscentrum och kulturellt centrum.

Bibliotek som kulturhus kan tydligast ledas tillbaka till 70-talet, där bl.a. Stockholms läns landstings kulturutredning från 1975 är intressant läsning. I direktiven till utredningen ingick att främja gemenskap och tolerans människor emellan och öka den enskildes möjlighet till personlig utveckling (Pettersson 1975, s. 21), skrivningar vi känner igen i dagens kulturpolitiska dokument. Citatet nedan är hämtat från 70-talet:

En biblioteksverksamhet erbjuder människor att ta del av bibliotekens resurser i form av kunskapsförmedling, information, samhällsdebatt, underhållning och konstnärlig upplevelse. Biblioteksverksamhet på institutioner skall också ses som en möjlig grund även för andra kulturella aktiviteter, t.ex. artotek.

Ibid., s. 37

Utredningen önskar att bibliotekens samverkans- och kontaktfunktioner bör betonas starkare, vilket vi känner igen från dagens debatt (*ibid.*, s. 58).

Beslutet att 1975 bygga ett kulturhus i centrala Stockholm bottnade i en idé om stadsförnyelse. Initialt var Moderna Museet en del av projektet. Avsikten var att skapa

en ny institution med rötter i ett utvidgat kulturbegrepp där byggnaden i sig skulle öppna upp för nya möjligheter, med "Gatans stämning och verkstadens möjligheter", som arbetsgruppen som planerade kulturhuset uttryckte det (Husets historia 2014). Begreppet kulturhus som användes inom biblioteksvärlden under 70-talet kom sedan att försvinna nästan helt.

Folkbibliotekens roll under 1980-talet präglades av marknadstänkande och diverse entreprenadförsök genomfördes som att driva bibliotek som om de vore bokhandel. I hela Norden uppstod under 80-talet en kamp mellan de kulturorienterade och de informationsorienterade bibliotekarierna (Hansson 2012, s. 47-49).

Tiden 1990-2009

Under 90-talet präglades ämnet biblioteks- och informationsvetenskap starkt av Internet, informationssökning och lärande vilket har att göra med Internets genombrott och att antalet högskolor växte och många av landets studenter läste på distans. 2001 kom uppsatsen *Från bibliotek till kulturhus: organisations- och verksamhetsförändring på ett folkbibliotek* av Josefine Johansson, som beskriver förändringen av ett för läsaren okänt sydsvenskt stadsbibliotek. Den nya lokalen inbegriper både teater och biograf och organisationsmässigt ändras bibliotekspersonalens inriktning till team och en önskan om att arbeta mer kundorienterat (Johansson 2001, s. 22). Ingenting nämns om bibliotekets verksamhet och vi får alltså inte veta huruvida biblioteken arbetar annorlunda eller mer med kultur efter organisationsförändringen.

Från 2010 och framåt

2010 kom delbetänkandet *Spela samman - ny modell för statens stöd för regional kulturverksamhet* (Sverige. Kultursamverkansutredningen 2010). Den huvudsakliga tanken med den nya modellen var att sluta detaljstyra de statliga bidragen till regionerna. Det fanns en önskan om en större dialog mellan regionerna och staten. Dialogen skulle också involvera det regionala och lokala kulturlivet, dvs. kommuner och civilsamhälle. SKL är en arbetsgivar- och intresseorganisation för Sveriges kommuner och landsting/regioner har i rapporten Under konstruktion försökt se effekterna av Kultursamverkansmodellen. ”Syftet med modellen var att överföra beslutsmakt till instanser närmare medborgaren, skapa större flexibilitet i den regionala kulturpolitiken och samtidigt möjliggöra nya lösningar i olika regioner, anpassade efter varje regions specifika behov” (Harding & Nathanson 2012, s. 11). Den regionala anpassningen som framkommit i dialog med kommunerna, ska formuleras i regionala kulturplaner.

Kultursamverkansmodellen syftar till att stärka det regionala och lokala inflytandet i kulturpolitiken, vilket berör de kommunala biblioteken samt läns- och regionbiblioteken. Jenny Johannisson, verksam som forskare vid Centrum för kulturpolitisk forskning på Högskolan i Borås, menar i sin text om folkbibliotek och Kultursamverkansmodellen, att folkbibliotekets positionering i den nya Kultursamverkansmodellen förändras (Johannisson 2012, s. 294). I den nya modellen har även Kungliga biblioteket (KB), fått ett nytt vidgat uppdrag för nationell

samordning. Kulturrådet fortsätter bland annat att ansvara för fördelningen av inköpsstöd och läsfrämjande åtgärder, men ska även stimulera folkbibliotekets roll som sociala och kulturella centra (ibid., s. 298-299). Johannisson menar att folkbiblioteket till största delen förs över från kulturpolitiken till utbildningspolitiken – från Kulturrådet till KB. I Kulturrådets remissvar menar man att ”Biblioteken är och kan bli än mer viktiga som nav för närområdets kulturverksamhet tack vare sin demokratiska form, öppenhet, tillgänglighet och förmåga att nå alla generationer inte minst genom nya gränsöverskridande kulturformer” (ibid., s. 301). Kulturrådet betonar alltså folkbibliotekets kulturpolitiska uppdrag. Kulturrådet menar att bibliotekens samverkan med olika aktörer på lokal och regional nivå har avgörande betydelse för biblioteksutvecklingen och att biblioteken bidrar till regional och lokal utveckling (ibid., s. 302). Det finns en spänning mellan KB:s nationella samordningsansvar och Kulturrådet. Egentligen ligger spänningen mellan Kulturdepartementet och Utbildningsdepartementet som har olika målsättning och fokus. I samband med införandet av kultursamverkansmodellen fick Kungliga biblioteket (KB) ett samordnings- och utvecklingsansvar för hela den svenska bibliotekssektorn. KB har ett vidgat uppdrag reglerat i Förordning (2008:1421). Uppdraget innebär bland annat att utöva nationell överblick, att främja samordning och utveckling inom området samt att samla in den officiella biblioteksstatistiken. I den nya bibliotekslagen har KB fått ett tydligare samordningsuppdrag.

Samverkan handlar inte bara om stärkt regionalt och kommunalt inflytande utan också om samverkan över politikområdena. Detta är kopplat till regional utvecklingspolitik och tillväxtpolitik (Johannisson 2010, s. 83). Det finns en oro för att kulturens egenvärde ska utkonkurreras av en mer instrumentell syn på kulturen och kulturpolitiken och endast bli en del av tillväxtpolitiken underordnad andra politikområden. I *Förändringar i kulturpolitikens geografi* skriver Jenny Johannisson att resultatet av regionaliseringen inte på ett enkelt sätt förändrat den svenska kulturpolitiken (ibid., s. 7). Regionerna tenderar att återskapa ett statligt perspektiv, det är kommunerna som har en annan åsikt om kulturpolitiken än region och stat. Folkbiblioteken är i huvudsak ett kommunalt ansvar både ekonomiskt och verksamhetsmässigt då kommunerna finansierar ca 80 % av folkbibliotekens verksamhet. Regionerna finansierar regionbiblioteken och staten finansierar bidrag till samordning och utveckling (Johannisson 2012, s. 293).

Till skillnad från de andra nordiska länderna har Sverige inte haft en sammanhållande myndighet med ansvar för övergripande biblioteksutveckling. Det finns i nuläget två myndigheter på statlig nivå med uppdrag inom det kulturpolitiska området som även har inflytande på biblioteksutvecklingen: Kungliga biblioteket, Kulturrådet.

Kulturrådet har ansvarat för att fördela statligt kulturstöd, ge underlag för kulturpolitiska beslut, informera om kultur och kulturpolitik samt samla statistik (Kåring Wagman 2011, s.32). I Förordning (2007:1186) med instruktion för Statens kulturråd § 3 regleras kulturrådets uppdrag inom ramen för kultursamverkansmodellen. Myndigheten ska företräda staten i dialogen med berörda regioner och landsting samt för den statliga bidragsgivningen. I § 7 anges att Kulturrådet ska samverka och samråda med statliga, kommunala och landstingskommunala myndigheter samt med institutioner och andra organ.

I samband med kultursamverkansmodellens genomförande skapades också en ny myndighet, Myndigheten för kulturanalys, som har regeringens uppdrag att utvärdera, analysera och redovisa effekterna av förslag och genomförda åtgärder inom kulturområdet. Myndigheten för kulturanalys har inget ansvar för biblioteksstatistiken, det ansvaret har Kungliga biblioteket. Myndigheten för kulturanalys inledde sin verksamhet den 1 april 2011. I budgetpropositionen som presenterades hösten 2014 aviseras att Myndigheten för kulturanalys avvecklas under 2015. De regionala utvecklingsstrategierna som varje region och landsting är skyldiga att upprätta görs på uppdrag av Tillväxtverket som är en nationell myndighet som hör till näringsdepartementet, med uppdrag inom entreprenörskap och regional tillväxt. Tillväxtverket arbetar för att stärka företagens konkurrenskraft och förbättra förutsättningarna för kulturbaserade företag. Båda dessa myndigheter är intressanta för vår uppsats eftersom de påverkar de strategiska dokument vi baserar vår uppsats på.

1.2 Syfte och frågeställningar

Syftet med undersökningen är att identifiera, analysera och diskutera hur *föreställningar om folkbibliotek som kulturhus* framträder i regionala och kommunala kultur- och bibliotekspolitiska styrdokument. För att nå syftet arbetar vi med två frågeställningar:

- a) Vilka olika föreställningar om bibliotek som kulturhus framträder i ett urval av kultur- och biblioteksplaner?
- b) Med vilka perspektiv återspeglas föreställningar om bibliotek som kulturhus i regionala och kommunala kultur- och biblioteksplaner?

1.3 Urval av material

Vi vill alltså nå kunskap om de föreställningar om kulturhusbegreppet som idag framträder i förhållande till framtidens svenska folkbibliotek. Vi har i studien valt att studera kulturpolitiska dokument med utgångspunkt från den nya modell för statens bidragsgivning (kultursamverkansmodellen) som blev följden av 2007 års kulturutredning. De dokument vi studerat är regionala kulturplaner, regionala biblioteksplaner och kommunala biblioteksplaner.

Vi har i materialinsamlingen utgått från de 17 (av 20) landsting/regioner i landet som under 2011 och 2012 tagit fram regionala kulturplaner. De fem första pilotlänen/regionerna; Norrbottens läns landsting, Region Gotland, Region Halland, Region Skåne och Västra Götalandsregionen har kulturplaner som började gälla 2011. 2012 anslöt ytterligare 11 regioner med kulturplaner, nämligen Blekinge, Kronoberg, Kalmar, Jönköping, Östergötland, Södermanland, Örebro, Västmanland, Jämtland, Västerbotten och Västernorrland. Landstinget i Uppsala län lämnade in sin kulturplan sommaren 2012 och under hösten anslöt även Värmland, Gävleborg och Dalarna. Stockholms läns landsting har ännu inte fattat beslut om de ska ingå i samverkansmodellen (Harding & Nathanson 2012, s. 12).

Planerna har genomsökts på begreppet kulturhus i kontexten folkbibliotek. I sex av de regionala kulturplanerna hittade vi relevant innehåll. Vi valde bort Skåne eftersom vår koppling till våra respektive arbetsgivare skulle kunna försvåra analysen. Likaså valde vi bort Gotland eftersom det är en liten region med speciella förutsättningar med gemensam region och kommun.

Vi gick vidare med Kulturplan Sörmland, Blekinges regionala kulturplan, Västernorrland kulturplan samt regional kulturplan i Örebro län. De blev styrande för materialinsamlingen av biblioteksplanerna på regional och kommunal nivå. De regionala och lokala biblioteksplanerna följer de fyra regionala kulturplanerna men har ett bredare tidsspänn, 2006-2012. De regioner som hade begreppet kulturhus i sina texter tillhör den andra vågen av kulturplaner som började gälla 2012. Det enda undantaget är Region Skånes kulturplan som nämner kulturhus i sin kulturplan från 2011. I analysmaterialet ingår 37 texter, varav 29 är kommunala biblioteksplaner. Texternas fördelning mellan nivåerna framgår av tabell 1.

Regional kulturplan	Regional biblioteksplan	Kommunal biblioteksplan
Regional kulturplan i Örebro län 2012-2014	Regional biblioteksplan för Örebro och Västmanlands län 2010-2015	10 biblioteksplaner: Askersund 2007, Degerfors 2006, Hallsberg 2011, Hällefors årtal saknas, Karlskoga 2009, Kumla 2008, Laxå 2009, Ljusnarsberg 2008, Nora 2008 och Örebro 2008 Två biblioteksplaner saknas
Blekinge regional kulturplan Region Blekinge 2012-2014	Strategi- och verksamhetsplan 2010-2012 Länsbibliotek Sydost	4 biblioteksplaner: Karlshamn 2008, Karlskrona 2009-2011, Ronneby 2009 -2015 och Olofström 2006 En biblioteksplan saknas
Kulturplan Sörmland 2012-2014	Biblioteksplan för Landstinget Sörmland 2007-2009	9 biblioteksplaner: Eskilstuna 2008, Flen 2007, Gnesta 2009, Katrineholm 2007, Nyköping årtal saknas, Oxelösund 2008-2012, Strängnäs 2009-2011, Trosa 2009 och Vingåker 2010-2014
Västernorrlands kulturplan 2012-2014	Regional biblioteksplan Västernorrland antagen av Regionala nämnden 2011-06-22 § 114	6 biblioteksplaner: Kramfors 2007-2011, Sollefteå 2008-2011, Sundsvall 2007-2016, Timrå 2008-2015, Ånge 2012-2017 och Örnsköldsvik 2009-2012 En biblioteksplan saknas

Tabell 1. Material som använts i diskursanalysen

1.4 Uppsatsens disposition

Uppsatsens inledande kapitel presenterar problemområde, bakgrund, syfte och frågeställningar samt urval av material.

I kapitel två presenterar vi vår genomgång av relevant litteratur som har fokus på kulturpolitik i teori och praktik, regionen och lokalsamhällets utveckling samt bibliotekets roll i lokalsamhället.

Kapitel tre handlar om vårt teoretiska och metodologiska ramverk. Här presenteras diskursanalysen, och dess relation med det biblioteks- och informationsvetenskapliga fältet samt våra utgångspunkter och angreppssätt.

I kapitel fyra beskriver och identifierar vi de olika föreställningar om biblioteket som kulturhus som vi funnit i materialet.

I kapitel fem analyserar och diskuterar vi de diskurser som framträder ur materialet utifrån syfte, teori och metod. I samma kapitel redovisas våra slutsatser.

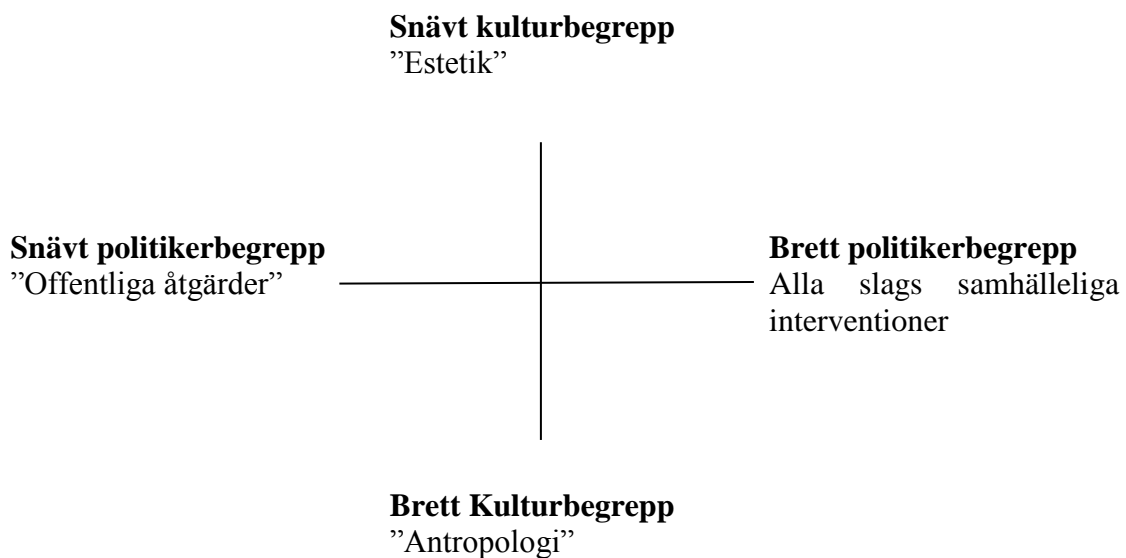
Kapitel sex innefattar en referenslista med den litteratur och de källor vi använt i vår uppsats.

2 Litteraturgenomgång

I det här kapitlet inleder vi med att presentera forskning och utredningar om kulturpolitik i Norden, därefter går vi in på forskning kring regional och lokal utveckling. Slutligen redogör vi för teoribildning rörande bibliotekets roll i lokalsamhället.

2.1 Kulturpolitik – teori och praktik

Vårt material som består av regionala kulturplaner och regionala/lokala biblioteksplaner är ett resultat av kulturpolitisk styrning. Vad är då kulturpolitik och hur styr den? Forskaren Anders Frenander (Frenander 2005, s. 48-49) har i sin forskning försökt definiera begreppet kulturpolitik. Han menar att det i sig är en svår uppgift då båda begreppen kultur och politik är rörliga, men han menar att definitionerna rör sig inom det fyrfältsdiagram vi ser nedan där tolkningen av båda begreppen ingår.

Figur 1: Frenander 2005, s. 49

I en artikel, *Svensk kulturpolitik under 1900-talet* (2001), avslutar Frenander sitt resonemang om att man vid en snabb överblick över svensk kulturpolitik kan skönja en inte oväntad svårighet. Vad menas egentligen med kultur? Två definitioner framträder som har koppling till resonemanget gällande figur 1. I svensk kulturpolitik har man å ena sidan gjort det enkelt för sig genom att tydligt avgränsa det politiska sakområdet

och definierat det administrativt. Därefter har man upprättat institutioner, fördelat och diskuterat prioriteringar. Rent faktiskt har det politiska fältet kommit att handla om de klassiska konstarterna (konst, teater, klassisk musik, dans, museer) samt en del av bildningsfrågorna och en del av mediepolitiken. Å andra sidan märks tydligt i dokument och programskrivningar och debattinlägg att kultur är något mer - det antropologiskt präglade kulturbegreppet framträder. Kulturen är i detta sammanhang något som finns i livets alla delar och därmed kommer att spela en roll för hela samhällsutvecklingen.

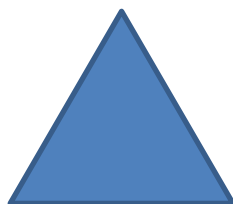
Anders Frenander ger också extrema exempel på hur totalitära regimer historiskt sett använt sig av kulturpolitiken för att legitimera sina handlingar. Inom nazismen användes ett brett kulturbegrepp då de inte bara propagerade mot en folkgrupp utan mot alla kulturella uttryck som förknippades med judendomen. I Sovjet brukades ett snävt estetiskt kulturbegrepp då konstnärerna var tvungna att skapa i enlighet med den socialistiska regimen (Frenander 2005, s.50). De båda kulturpolitiska riktningarna är således möjliga att missbruka om man blickar tillbaka i historien.

Det finns olika argumentation och motiv för att kulturen/folkbiblioteket ska arbeta med regional/lokal utveckling menar Jenny Sjögren i sin masteruppsats. Hon har i sin uppsats skrivit om detta på ett intressant och tydliggörande sätt. Hon kan se att ekonomisk tillväxt som är viktig i den statliga kulturpolitiken, inte var ett argument som användes av folkbiblioteket, medan däremot upplysning och social förändring var centrala begrepp (Sjögren 2012, s. 54).

Frenander beskriver i antologin över svensk folkbibliotekspolitik under hundra år, *Styra eller stödja?* (Frenander 2012, s. 81), den svenska kulturpolitikens relation till biblioteksområdet. Han kan se utvecklingslinjer som vi ser har relevans för vår studie då han menar att det i det historiska materialet finns en stark vilja från statens sida till samverkan och samordning av folkbibliotekens verksamhet. I flera utredningar påpekas detta och upprepas i regeringens propositioner. Folkbiblioteken har hela tiden ett starkt förtroende från de styrande och bedöms ha en bra verksamhet, men den kan alltid bli bättre och receptet på det är att samverka mera för att öka effektiviteten. Det framhålls också i de historiska dokumenten att en centralisering av biblioteksväsendet är nödvändig. Biblioteken har ett fortsatt högt förtroende hos de styrande politikerna.

Den norske forskaren Geir Vestheim har i sin doktorsavhandling utarbetat en teori om belyser motiven eller det han kallar rationaliteten i enlighet med Max Webers begrepp. Vestheim menar att kulturpolitiken har växt fram i spänningsfältet mellan tre rationaliteter; den humanistiska – sociala rationaliteten, den byråkratiska rationaliteten och den ekonomiska rationaliteten (Vestheim 1995, s. 229-233).

Humanistisk –
social rationalitet

Byråkratisk rationalitet

Ekonomisk rationalitet

Figur 2: Vestheim 1995, s. 233

Den humanistisk – sociala rationaliteten menar Vestheim utmärker sig som kreativ och gränsöverskridande och står ofta i konflikt med de andra rationaliteterna. Den byråkratiska är präglad av administration, regelverk, förvaltning och styrning. De offentliga byråkraterna och offentliga kulturförvaltningar arbetar efter denna rationalitet. Den ekonomiska rationaliteten är kopplad till den kulturbaserade näringen som t.ex. den kulturbaserade turismen och präglas av marknadsanpassning och lönsamhet (Vestheim 1995, s. 231). Sven Nilsson förtydligar de olika rationaliteterna på följande sätt:

- Byråkratisk rationalitet med tonvikt på administration, förvaltning, regelverk, överblick, styrning och ordning.
- Ekonomisk rationalitet med tonvikt på ekonomisk ordning, lönsamhet, marknadsanpassning, marknadsstyrning och tekniskt effektiv produktion.
- Kreativ rationalitet – nyskapande, lösningar som överskrider det givna och konventionella, produktion av livsmening, reflektion över mänskliga och samhälleliga grundvillkor (Nilsson 2003, s. 451).

Den danska forskaren Dorte Skot-Hansen beskriver i sin artikel *Kultur til tiden 1999* kulturpolitikens förskjutning från upplysning till upplevelse. Hon använder i sin kulturpolitiska modell begreppen humanistisk, sociologisk och instrumentell för olika övergripande synsätt (Skot-Hansen 1999, s. 11-12).

	Humanistisk	Sociologisk	Instrumentell
Mål	Bildning	Frigörelse	Synliggörande
Bakgrund	Staten	Civilsamhället	Marknaden
Förankring	Nationellt	Lokalt	Globalt
Strategi	Demokratisering av kulturen – god kultur till folket	Kulturell demokrati – eget skapande	Kulturalisering - en reellt existerande samhällelig process.
Publik	Hela befolkningen	Grupper	Segment/livstilar
Ram	Kulturinstitution		Flaggskepp
Funktion	Upplysning	Bekräftelse	Underhållning
Förmedlare	Kulturförmedlare	Animateur (eldsjäl)	Kaospilot

Tabell 2: Skot-Hansen 1999, 11-12 Kulturpolitiska modeller (översatt av Bolding och Lundborg)

Författaren Sven Nilsson skriver om den här modellen i sin bok *Kulturens vägar* där han gjort en egen bearbetning av Dorte Skot-Hansens modell där motivet för det humanistiska synsättet är bildning och strategin är att ge god konst till folket. Det sociologiska motivet är frigörelse och strategin är kulturell demokrati, publikarbete, uppsökande arbete och eget skapande. I den instrumentellt motiverade kulturpolitiken blir konsten och kulturen ett medel för att skapa ekonomisk tillväxt. Målet är synliggörande, strategin är profilering, events och marknadsföring (Nilsson 1999, s. 366).

I samband med regionförsöken i Skåne och Västra Götaland under 1990-talet påbörjades en regionalisering av kulturpolitiken (Johannisson 2010, s. 6). Regionförsöken innebar att landstingen övertog ansvar för uppgifter för regional utveckling från länsstyrelserna.

I betänkandet av Kulturutredningen *Tid för kultur* (SOU 2009:16) menar man att tiden är mogen för en ny struktur för fördelningen av statens stöd till regional kulturverksamhet. Strukturen får slutligen namnet Kultursamverkansmodellen. De bidrag som tidigare gått direkt till regionala institutioner får landsting och regioner nu fördela efter innehållet i de regionala kulturplanerna. Planerna upprättas i samverkan/samråd med kommuner, institutioner, kulturutövare och civilsamhället (Johansson 2012). I skriften *Verka samman* utgiven av Svensk biblioteksforening beskriver utredaren Anette Johansson att *Tid för kultur* presenterar en ny modell för fördelning av statens stöd till den regionala kulturverksamheten. Istället för riktade medel till kulturinstitutionerna ska fördelningen utgå från de av regionerna upprättade kulturplanerna. Kulturplanerna ska upprättas genom samverkan med kommunerna, samråd med institutioner, civilsamhället och fria kulturutövare. Kultursamverkansmodellen syftar till att stärka det regionala och lokala inflytandet på kulturpolitiken, vilket även innefattar läns- och regionbibliotekens verksamheter. Samtidigt får Kungliga biblioteket ett utökat ansvar för samordning och nationell bibliotekspolitik. Kulturrådet kommer även fortsättningsvis att finansiera den regionala biblioteksverksamheten inom ramen för kulturplanen.

En effekt av kulturplanearbetet som beskrivs i *Verka samman* är att de regionala huvudmännen fått ökad förståelse för bibliotekets funktion som mötesplats och kulturhus (Johansson, 2012 s. 8).

Vi ser en kritik mot instrumentaliseringen av kulturen. Den norske kultur- och biblioteksforskaren Geir Vestheim är starkt kritisk när han menar att det finns en statlig styrning som syftar till att skapa regional utveckling och nå andra mål för andra områden än kulturens. Det finns andra forskare som har en mer positiv inställning. De menar att biblioteket alltid har varit instrumentellt då uppgiften har varit att förbättra livsbetingelser för vanliga människor (Hvenegaard Rasmussen, Jochumsen & Skot-Hansen 2011, s. 57). Vi funderar över den konstnärliga friheten och hur den påverkar om tillväxt ska styra utvecklingen. Även Sven Nilsson talar om att följden kan bli en rent instrumentell syn på kulturen och konstpolitiken med konsekvenser för konstens frihet (Nilsson 1999, s.357). Det finns en parallell rörelse där biblioteket i stället för att bredda sig mot andra politikområden, fokuserar helt på litteraturen som man ser som sin kärnverksamhet.

Kultursamverkansmodellen

Utgångspunkten för det regionala stödet från staten är att utveckla den kulturella infrastrukturen för att nå alla, främja regional mångfald genom att de skilda förutsättningar som kulturlivet har runt om i landet tas tillvara på bästa sätt och ge möjlighet för kulturskapare i hela landet att arbeta och utveckla sitt konstnärskap. Förutsättningar för modellens införande var att regionerna hade resurser att ta fram en kulturplan samt att man etablerade samarbeten mellan region och kommun och få igång en dialog med det civila samhället och kulturutövarna (Nathanson & Eriksson 2010, s. 44).

Bibliotekslagen

Litteraturutredningen konstaterade 1974 i sitt huvudbetänkande Boken (SOU 1974:5) att biblioteksstandarden var ojämn i landet och i betänkandet fördes en diskussion om en normerande bibliotekslag som skulle ange en minimistandard för service och lagfästa principen om avgiftsfria boklån.

Utredningen lämnade emellertid inte något förslag till en bibliotekslag. Regeringen avvisade i en efterföljande proposition tanken på bibliotekslagstiftning men konstaterade att standardskillnaderna inom biblioteksverksamheten var stora och föreslog i stället andra insatser, bland annat statliga bidrag till bokbussar, arbetsplatsutlåning och biblioteksupprustning.

Prop. 1975:20.

Den kulturutredning som tillsattes 1993 lämnade i betänkandet Kulturpolitikens inriktning (SOU 1995:84) förslag om att en bibliotekslag skulle införas. Med utgångspunkt i betänkandet föreslog regeringen en bibliotekslag, som antogs av riksdagen (prop. 1996/97:3, bet. 1996/97:KrU1, rskr. 1996/97:129).

Bibliotekslagen omfattar hela det allmänna biblioteksväsendet, det vill säga bibliotek som kommuner, landsting och staten ansvarar för. Lagen utgår från bedömningen att det är angeläget att vissa grundläggande principer inom det allmänna biblioteksväsendet lagfästs. Den nuvarande bibliotekslagen (1996:1596) trädde i kraft den 1 januari 1997. Syftet med lagens införande var främst att säkerställa avgiftsfria boklån och ett över hela landet fungerande biblioteksnätverk. I januari 2005 kompletterades bibliotekslagen med en paragraf om att bibliotek och bibliotekshuvudmän inom det allmänna biblioteksväsendet ska samverka. Kommuner och landsting ska anta planer för biblioteksverksamheten (Almerud 2005, s.9).

I förslaget till ny bibliotekslag som föreslås träda i kraft 1 januari 2014, finns rubriken Biblioteksplaner: 17 § Kommunerna och landstingen ska anta biblioteksplaner för sin verksamhet på biblioteksområdet. I förslag till ny bibliotekslag § 18 står det "Den myndighet som regeringen bestämmer ska ha en nationell överblick över och främja samverkan inom det allmänna biblioteksväsendet. Myndigheten ska tillsammans med de regionala biblioteksverksamheterna och kommunerna följa upp hur de biblioteksplaner som antagits har utformats och hur de används."

I regeringens proposition 2012/13:147 Ny bibliotekslag (s. 42) presenteras skälen för att kommuner och landsting ska anta biblioteksplaner för sin verksamhet. 67 % av

landets kommuner och nästan alla landsting hade antagit planer 2009. Biblioteksplanerna håller inte en jämn kvalitet. Även om det finns brister i efterlevnad av lagens bestämmelser menar man att biblioteksplanerna lyft upp biblioteksfrågorna till diskussion i många kommuner och landsting, vilket varit positivt.

2.2 Regional och lokal utveckling

Richard Florida är expert på urbana studier. Hans forskning talar om en helt ny samhällsklass, den kreativa klassen, vars utmärkande drag är att medlemmarna ägnar sig åt arbete för att ”skapa nya meningsfulla former” (Florida 2006, s. 103). Han menar att en tredjedel av den totala arbetsstyrkan i USA år 2000 bestod av denna klass och att andelen hela tiden ökar. Florida definierar vilka som tillhör den kreativa klassen utifrån en ekonomisk definition som handlar om vad människor arbetar med (ibid., s. 102). Bibliotekarier tillhör exempelvis den kreativa klassen. För att svara upp mot den kreativa energin krävs en ny form av sociala institutioner. Hans forskning visar att platsen har mycket stor betydelse för var människor väljer var de vill slå sig ner, det är vår tids viktigaste ekonomiska och sociala enhet (ibid., s. 15). Den sociala och kulturella miljö som är öppen för alla sorters kreativitet, konstnärlig och kulturell såväl som teknologisk och ekonomisk, är en utmärkt grogrund för att olika typer av kreativitet stimulerar varandra, vilket kan leda till nya näringar (ibid., s. 87).

Platsen har oerhört stor betydelse för var människor bestämmer sig för att arbeta. Det är viktigt att det finns möjlighet att få ett bra liv, inte bara ett arbete. Floridas forskning handlar om hur vi bestämmer oss för var vi ska leva och arbeta och vad som spelar in när vi ska fatta den här typen av beslut. Hur och varför har detta förändrats? (ibid., s. 261). Arbetet är det vanligaste svaret, men Florida menar att människor väger samman en mängd faktorer innan man fattar det avgörande beslutet. Den kreativa klassen flyttar inte p.g.a. traditionella orsaker, de söker sig i stället till platser som erbjuder ”högkvalitativa bekvämligheter och upplevelser, öppenhet gentemot alla sorters mångfald och framför allt möjligheten att få bekräftelse för sin identitet som kreativ människa.” (ibid., s. 262).

IT-utvecklingen diskuteras även i *Den kreativa klassens framväxt* (Florida 2006). Här framhålls vikten av att träffas trots att man inte längre behöver. Det går alldeles utmärkt att kommunicera via Internet och sociala medier, men Florida menar att vi inte är nöjda enbart med detta.

Humankapital och ekonomisk tillväxt är begrepp som Florida refererar till. Enligt teorin handlar det enligt Florida om att de kreativa, välutbildade människorna genererar ekonomisk framgång och tillväxt. Det är alltså inte företagen i sig som drar till sig de här människorna, utan företagen får söka sig till människorna (Florida 2006, s. 266).

Jane Jacobs bok *Den amerikanska storstadens liv och förfall* skrevs redan 1965 men har kommit i nytryck och fått ny aktualitet på senare år. Hennes insikter i städers förmåga att attrahera kreativa människor och på så sätt alstra ekonomisk tillväxt är fortfarande högst aktuella (Jacobs 2005, s. 46-47). Arbetet handlar till stor del om städernas offentliga platser, som trottoarer och parker och dess funktioner i människors vardag. Målet var tidigare att bygga tunga, grandiosa monument som imponerade på allmänhet och stadsplanerare. Det var viktigt att separera monumenten från resten av

staden, men följderna blev att kvarteren runt omkring försämrades och hamnade i förfall. Jacobs menar att idén att skilja ut vissa kulturella eller offentliga funktioner så att de blir obesmittade av den vardagliga staden alltjämt används vid stadsplanering. Hela sättet att planera är fullständigt främmande för hur städer och människor fungerar, menar Jacobs (ibid., s. 48).

Jacobs menar att lokaler som är tänkta att fungera som mötesplatser är döda utan krafttag och stora ekonomiska satsningar för att locka dit användare (ibid., s. 82). Hon tar exemplet med huvudbiblioteket i Philadelphia som ligger i stadens monumentala kulturcenter, men har färre besökare än tre av filialerna. Jacobs skriver:

Liksom många kulturinstitutioner är biblioteken en blandning av primär funktion och närservice, och de fungerar bäst när de förenar båda egenskaperna. Går man efter storlek, utseende och antal böcker är huvudbiblioteket mer betydelsefullt, men i antalet användare är det filialen som spelar den viktigaste rollen, så skenet bedrar. Man måste alltid utgå från den faktiska användningen när man försöker förstå hur blandningar av primära funktioner fungerar.

Jacobs 2005, s. 188

Jacobs menar att det är viktigt att kombinera en primär funktion med en annan som får människor att gå ut och röra sig på gatan vid olika tidpunkter. Då kan man lyckas skapa mångfald i staden som kan bli ekonomiskt stimulerande och en fruktbar miljö för sekundär mångfald. Sekundär mångfald är ett begrepp för de verksamheter som vuxit fram som en reaktion på de primära funktionerna, för att betjäna de människor som de primära funktionerna dragit till sig (Jacobs 2005, s. 189).

Vad gör då blandningen av primära funktioner effektiv? undrar Jacobs. Människor måste röra sig på samma gator men vid olika tidpunkter och dessutom utnyttja samma funktioner. Man kan tänka sig de primära funktionerna som schackpjäser. Jacobs menar att biblioteket bör vara placerat nära stadskärnans kontor och butiker vilket skulle förankrat den sekundära mångfalden, alltså de som annars inte skulle hittat dit. Om man dessutom placerar operahuset, i Jacobs exempel, i dess närhet, skulle det vara en bättre miljö för dem båda (ibid., s. 199).

En annan amerikansk forskare som var verksam under 1960-talet är Kevin Lynch som i sin bok *The image of the city* (1960) utforskar om städernas image är av betydelse eller om den ska utvecklas. Det är framför allt storstäder som Boston, Jersey City och Los Angeles som studeras. Lynch resonerar kring olika element i staden som noder och landmärken. Begrepp som vi känner igen från de kultur- och biblioteksplaner vi studerat. Landmärke kan utgöras av en byggnad, affär eller berg och verka som en orienteringspunkt i stadslandskapet. En del landmärken kan ses ur flera vinklar och utgöra ett signum för en hel stad medan andra är mer lokalt betingade och skapar en familjär känsla för de som bor i ett område. När det gäller noden så är det mer ett ställe där människor möts i så som resande vid en station.

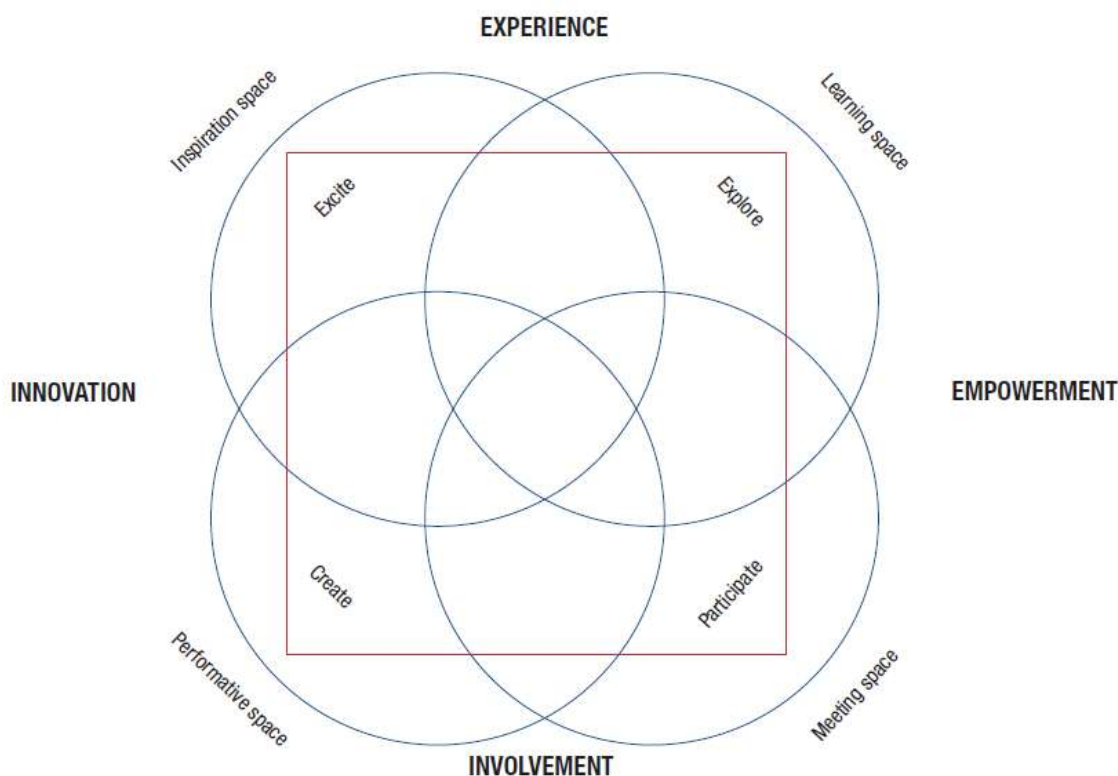
Göran Brulin är professor vid Linköpings universitet och senior analytiker vid Tillväxtverket. Brulin menar att i takt med att vi blir alltmer globaliserade ökar kravet av lokal och regional förmåga till förändring. Brulin skriver om globaliseringsparadoxen, med vilken han menar att tillväxt och ekonomisk utveckling idag handlar om att få igång lokal och regional omvandling och utveckling. Brulin

menar att en plats unika förutsättningar som kultur, identitet och socialt kapital, utgör grunden för olika regioners lärande och utvecklingsförmåga. Det är avgörande att de olika aktörer som ingår i regionen deltar i samtal om regionens framtid och framgång (Brulin 2002, s. 14).

I sitt examensarbete *Ett öppet fönster - en studie av lokalsamhällets betydelse för biblioteksverksamheten* sammanställer Anna Rosengren och Henrik Urbanusson i sitt teoretiska ramverk en intressant bild av forskare som studerat lokalsamhället (Rosengren & Urbanusson 2010, s. 17, 29). Slutsatserna i är att det finns skillnader mellan stadsdelsbibliotek och landsortsbibliotek. Landsortsbiblioteken är mer moderna integrerade kulturhus och dess chefer arbetar aktivt med att profilera sig i samhället och i politiska sammanhang. Stadsdelarna har inte lika mycket kontakt med politikerna och är inte själva centrum i kulturlivet utan en del av det. I undersökningen önskade de flesta biblioteken fler och bättre samarbeten. De många samarbetsformerna är enligt författarna ett sätt att legitimera biblioteksverksamheten som en mötesplats och demokratisk arena (ibid., s. 84-85).

2.3 Bibliotekets roll i lokalsamhället

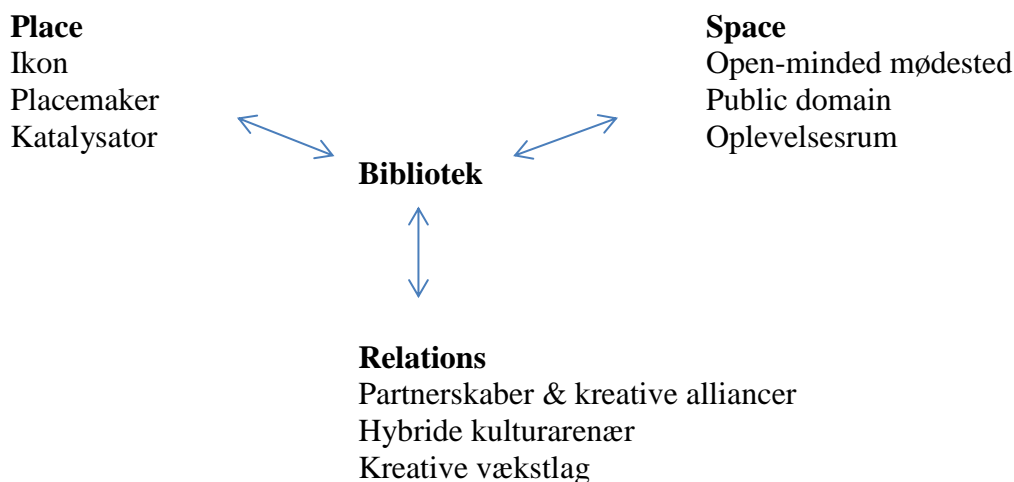
Vi har i flera år inspirerats av Dorte Skot-Hansens teorier och modeller för biblioteksutveckling. Redan 1994 skriver de danska biblioteksforskarna Marianne Andersson och Dorte Skot-Hansen i *Det lokale bibliotek - afvikling eller udvikling* om bibliotekets roll i lokalsamhället och vikten av att vara en resurs där. Författarna utarbetade en analysmodell där man utgår från att biblioteket har fyra huvudfunktioner (Andersson & Skot-Hansen 1994, s. 12, s. 245). Figur 4 en vidareutvecklad version av modellen som togs fram 2010 av Dorte Skot-Hansen tillsammans med Henric Jochumsen och Casper Hvenegaard Rasmussen (Jochumsen, Hvenegaard Rasmussen, & Skot-Hansen 2010, s. 1). Ramverket kan användas både internt med personal, och externt med politiker, användare och andra partner när man vill diskutera bibliotekets identitet och roll i samhället. Forskarna använder de fyra begreppen upplevelse (experience), egenmakt (empowerment), förnyelse (innovation) och delaktighet (involvement). Den svenska översättningen står vi själva för. Dessa begrepp är viktiga att jobba med för biblioteken om man vill bibehålla sin relevans och sociala legitimitet menar forskarna.

Figur 3: Jochumsen, Hvenegaard Rasmussen, & Skot-Hansen 2010 s. 2

Modellen i figur 3 vill tydliggöra den samtida individens behov av upplevelser (experience) och delaktighet (involvement). Den horisontella nivån handlar om samhället och rör sig mellan egenmakt (empowerment), dvs. stärka medborgarnas självständighet och förnyelse (innovation) (ibid., s. 1). De danska forskarna vill illustrera att biblioteken har en roll att stödja individen i dess strävan efter mer erfarenhet och delaktighet. Figuren pekar också på olika funktioner som ett bibliotek eller kulturhus ska ha för att stötta individen på bästa sätt. Individen står här i centrum med tydligt fokus på utveckling.

Följande uttalande från en aktör i Birmingham: ”We are not building a library for the city. We are building the city” uppmärksammades. Uttalandet citeras i inledningen till den danska forskargruppens bok *Biblioteket i byudviklingen: oplevelse, kreativitet og innovation* (Hvenegaard Rasmussen, Jochumsen, Skot-Hansen 2011). I denna bok utgår man från att biblioteket har en viktig funktion och är en part i stadsplaneringen. Modellen i figur 3 har utvecklats och nu undersöks hur framtidens biblioteksrum ska se ut och vilka funktioner det ska innehålla. Man undersöker också vilken betydelse biblioteket som byggnad och plats kan ha. I studien tittar man närmare på en rad nordiska och internationella bibliotek som på olika sätt bidrar till utvecklingen av den levande och kreativa staden. Analysen bygger på tre aspekter: *place*, *space* och *relations* och under var och en av dessa aspekter beskrivs olika roller som biblioteket kan spela i relation till utvecklingen av lokalsamhället (fig 4).

Figur 4: Hvenegaard Rasmussen, Jochumsen, Skot-Hansen 2011, s. 14-17

Att pilarna i modellen går åt två håll illustreras att relationen mellan bibliotek och samhälle är ömsesidig. I boken beskrivs tio fall där biblioteken ingår som ett strategiskt element i lokalsamhällets planering och utveckling. Forskarna menar att biblioteket i någon mån alltid varit instrumentellt, kopplat till upplysning, social eller ekonomisk utveckling. Det nya är bibliotekets koppling till kulturell stadsutveckling (ibid., s. 57). Skot-Hansen, Hvenegaard Rasmussen och Jochumsen har arbetat fram en teori och genom den identifierar de vilka roller som ett bibliotek kan spela för utvecklingen av en plats. De utgår inte längre från den tidigare teorin som bygger på att biblioteket intar olika roller. Istället utgår forskarna från att många städer, kommuner och regioner använder kulturen för att stärka en plats. Folkbibliotekets roll i utvecklandet av en plats kan, som vi nämnt ovan, delas in i tre delar. Vi väljer att kalla *place* för plats, *space* för rum och *relations* för relationer.

I den del som avser **plats** ingår biblioteket som ikon, placemaker eller katalysator.

- Ikon – att ett bibliotek genom sin arkitektoniska särart förstärker en stads image, identitet eller varumärke (ibid., s.16).
- Placemaker – att ett bibliotek ska väcka en stad eller en del av en stad till liv genom bibliotekets placering (ibid., s. 213).
- Katalysator – Idea Stores i Londons utsatta stadsdelare är ett exempel på när ett bibliotek kan spela rollen av en katalysator genom att bedriva en service som är styrd av besökarnas behov, t.ex. karriärsrådgivning eller utbildningskurser för vuxna (ibid., s. 77-78).

I den del som innefattar **rum** ligger fokus på den fysiska byggnaden och hur den kan utformas för att vara en plats att uppehålla sig på samt mötas i.

- Open-minded mötesplats – då biblioteket är en plats som används till annat än enbart bokutlåning (ibid., s. 118-119).
- Public domain - när biblioteket och den omkringliggande staden löses upp (ibid., s. 213).
- Upplevelserum – biblioteket bidrar med att skapa meningsfulla upplevelser (ibid., s. 213-214).

Delen **relationer** avser begreppen partners & kreativa allianser, hybrid kulturarena och kreativa tillväxtlag.

- Partners & kreativa allianser – samverkan med det privata näringslivet, civilsamhället och universitet.
- Hybrid kulturarena - en mängd olika aktörer och institutioner under ett och samma tak och kan gemensamt dra nytta av varandras kompetenser och erfarenheter.
- Kreativ jordmån – en stad är i behov av kreativa entreprenörer och igångsättare för att växa (ibid., s. 213-215).

Författarna till *Biblioteket i byudviklingen* beskriver staden Dortmund i Ruhrområdet. Där byggde man en ny kulturinstitution för mediekonst som kallas Dortmund U, en helt ny typ av cross-over-projekt (Hvenegaard Rasmussen, Jochumsen & Skot-Hansen 2011, s. 60). Huset var tänkt att fungera som en kreativ motor för framtiden och skulle inrymma teknik, film, konst, kreativ ekonomi samt olika typer av utbildningar. De stora kostnaderna innebar att bygget blev en allvarlig konkurrent till biblioteket som tappade resurser. Biblioteket blev också mindre synligt och det fanns heller inte några planer på samarbete mellan institutionerna. Samma författare talar om biblioteket som ikon och om Bilbaoeffekten, ett begrepp som används om städer som uppnått ekonomisk tillväxt p.g.a. en kulturinstitution, vilket alltså är en positiv effekt. Speciella förhållanden har uppstått där samhället hamnat i ekonomisk kris p.g.a. nedläggning av en industri, men där utvecklingen vänt när man valt att satsa på kulturen.

Ett kulturcentrum beskrivs i *Det lokala bibliotek: afvikling eller udvikling* som ett ställe för utställningar, möteslokal samt ett ställe där det går att arrangera events. Begreppet kunskapscentrum handlar om att stötta den formella utbildningen, informationscentrum påminner om kunskapscentrum men avser mer referensservice och samhällsinformation. Rollen som socialt centrum har biblioteket i förhållande till utsatta grupper och i sin uppsökande verksamhet (Andersson & Skot-Hansen 1994 s. 19).

Som redan nämnts i inledningen har enligt Hedemark (2009) den bokliga diskursen om folkbibliotek varit tongivande under lång tid vilket inte är konstigt då folkbibliotekens verksamhet i huvudsak har präglats av litterära aktiviteter. Det är enligt Hedemark dock anmärkningsvärt att diskursen fortfarande har ett så starkt fäste. Diskursen inrymmer argument för bibliotekets roll som kulturinstitution och kulturarvsbärare. Nyckelord som karakteriserar den bokliga diskursen är: biblioteket som bevarare. Allaktivitetsdiskursen kom enbart till uttryck under 1970-talet menar Hedemark. Biblioteket skulle spela en aktiv roll som kulturförmedlande för det omgivande samhället med aktivt samarbete med föreningslivet. Allaktivitetsdiskursen har likheter med den informationsförmedlande diskursen då båda tar viss hänsyn till användaren i

fråga om litteratururval men också i ambitionen till förändring av bibliotekets verksamhet. Diskurserna skiljer sig i fråga om politisk ställningstagande då allaktivitetsdiskursen inte utesluter politiskt anslag medan den informationsförmedlande diskursen förespråkar idén om det neutrala biblioteket. Förmedling är ett starkt nyckelord i den informationsförmedlande diskursen. Under 1970-talet var det framför allt allaktivitetsdiskursen och den bokliga diskursen som dominerade i biblioteksdebatten, men sedan har den bokliga och den informationsförmedlande diskursen varit gällande fram till 2000 (Hedemark 2009, s. 150-153).

Professor Ragnar Audunson har undersökt synen på de norska folkbiblioteken bland befolkningen, politiker och bibliotekarier. Det viktigaste som politikerna anser att biblioteken bör göra är att förmedla kultur och bildning. Bland bibliotekarierna kommer detta uppdrag på andra plats strax efter bibliotekets uppdrag att främja demokrati och jämställdhet. Befolkningen som tillfrågades rankade kultur och bildning på andra plats efter "Nytta i konkret problemlösning". Det finns alltså en stark samstämmighet kring bibliotekets uppdrag bland bibliotekets personal, politiker och befolkning. (Audunson 2001, s. 217) Här slås fast att vi behöver biblioteket som kulturförmedlare samt som en kulturell och social mötesplats (ibid., s. 222).

I sitt bidrag till antologin *Det mångspråkiga biblioteket* menar Audunson att det är två trender som håller på att omformulera vårt samhälle, nämligen det mångkulturella samhället och digitaliseringen (Audunson 2012, s. 40). En utmaning är att skapa möjligheter till kommunikation där det finns religiösa, etniska och sociala skillnader. Forskningsgruppen PLACE (Public Libraries - Arenas for Citizenship) undersöker i ett forskningsprojekt huruvida biblioteket kan utgöra en arena för gränsöverskridande kommunikation och möten. PLACE-projektet har utvecklat begreppsparet högintensiva och lågintensiva mötesplatser. Högintensiva möten har vi med likasinnade och med personer med samma intressen. Lågintensiva möten har vi på arenor där vi exponeras för andra med andra värderingar och intressen. I undersökningen bekräftas att man exponeras för mångfalden i det mångkulturella samhället på biblioteket. Biblioteket kan utgöra en lågintensiv mötesplats som skapar socialt kapital. Det är därför viktigt att man skapar många samarbeten mellan biblioteket och lokalsamhället så att biblioteket blir just en mötesplats öppen för alla.

I artikeln *Use of space and the library as place* skriven av de norska forskarna Aabø och Audunson (2012), ställer man en rad frågor om vad besökarna egentligen gör på biblioteket. För att få reda på svaret görs en rad observationer och kortare intervjuer. Författarna talar om socialt kapital och skiljer här på de engelska begreppen "bonding" och "bridging". Med "bonding" menas samvaro mellan personer som står varandra nära vilket påminner om Audunsons högintensiva möten. "Bridging" åsyftar relationen mellan personer som inte har en nära relation och kan motsvara lågintensiva möten. Kvaliteterna med biblioteket är att det kan stödja social inkludering.

Den danska forskaren Kristian Nagel Delica för i sin artikel *Biblioteker och socialt kapital* (2013) ett resonemang om att dansk biblioteksforskning inte fokuserar på bibliotekets roll i skapandet av socialt kapital på samma sätt som internationell biblioteksforskning gör. Nagel fann fyra tendenser, den första är att biblioteken som institution har ett stort förtroende hos medborgarna och det andra är att biblioteket är

en unik mötesplats för alla. Det tredje är att biblioteket spelar en viktig roll i skapandet av socialt kapital både för den enskilde individen, kollektivt, institutionellt också i lokalsamhället. Den sista reflektionen han gör kring den forskning han studerat är att det är oklart om det är biblioteken som skapar socialt kapital eller om det är samhällen med högt socialt kapital som naturligt väljer att satsa resurser på bibliotek. I slutsatsen påpekar forskaren att i diskussionen kring bibliotekens framtid bör olika parter inspireras av den forskning som anknyter till socialt kapital och kanske rent av helt fokusera på det sociala biblioteket.

Hanna Carlsson analyserar i sin avhandling *Den nya stadens bibliotek* Malmö stadsbiblioteks förändringsprocess i relation till Malmös omvandling till kunskaps- och upplevelsestad. Stadsbiblioteket ska nu bidra till Malmös attraktivitet genom en förändrad verksamhet som bland annat innebär ökad interaktion med användarna (Carlsson 2013, s. 168).

3 Teori och metod

I den här undersökningen använder vi oss av diskursanalys som teori och metod. Diskursanalysen utgör en paketlösning där teori och metod hänger samman. Paketet innehåller två delar, en del som handlar om språkets roll i skapandet av sociala konstruktioner och en del som består av teoretiska och metodiska modeller för genomförandet av en analys (Winther Jørgensen & Phillips 1999, s. 10).

Vi inleder med en introduktion till diskursanalysen, därefter beskrivs diskursanalysen i förhållande till informations- och biblioteksvetenskap. Avslutningsvis redogör vi för våra egna teoretiska och metodologiska utgångspunkter.

3.1 Introduktion till diskursanalysen

Diskursanalysen utgår från socialkonstruktionismen som har sin utgångspunkt i den franska poststrukturalistiska teorin som gjorde upp med fastlagda teorier som marxism och psykoanalys (ibid., s.12). Diskursanalysen utvecklades som teori och metod inom litteraturvetenskap och språkvetenskap på 1920-talet, men kom först på 1980-talet att användas inom samhällsvetenskaperna (Hedemark & Lindberg 2002, s. 8). Under 1990-talet har den fått allt större genomslag inom många discipliner inklusive biblioteks- och informationsvetenskap.

Socialkonstruktionismen är ett gemensamt namn på en rad nyare teorier om kultur och samhälle där diskursanalys bara är ett av flera angreppssätt (Winther Jørgensen & Phillips 1999, s.11). Socialkonstruktionismen är ett sätt att dekonstruera verkligheten och ifrågasätta vad som är sant och inte. Man menar att kunskap skapas och befästs i sociala sammanhang och att det är viktigt att ifrågasätta vad som ses som naturligt och självklart i samhället. När man löser upp sanningar om verkligheten, vad har man då att förhålla sig till? Själva dekonstruktionen kan vara ett första steg till att avslöja vad vi håller för sant. Socialkonstruktionismen utgår från att verkligheten är socialt konstruerad och därför bör forskningen handla om hur de sociala konstruktionerna skapas (Cronberg & Karlsson 2012, s. 21).

Diskursanalys handlar alltså om hur vi organiserar och konstruerar vår verklighet. Det är en språklig analys där vi skapar kunskap om världen genom att utesluta andra förklaringar och där återgivningen av verkligheten framstår som sanning. Vi talar och uppfattar världen genom språket, därför kan diskurser studeras genom språkliga analyser. ”En diskursanalys innebär kortfattat att studera *vad* som sägs om ett fenomen, *hur* det sägs och även hur det skulle kunna sägas” (Hedemark 2009, s. 29). Winther Jørgensen & Phillips uttrycker det så här: ”Med hjälp av språket skapar vi representationer av verkligheten, som aldrig bara är speglingar av en redan existerande

verklighet – representationerna bidrar till att skapa den.” (Winther Jørgensen & Phillips 1999, s. 15).

Michel Foucault var fransk filosof och idéhistoriker och levde mellan 1926 och 1984. Han blev den som utvecklade diskursanalysens teori och begrepp och gjorde en rad empiriska undersökningar. Foucault var intresserad av att kartlägga reglerna för vad som kan sägas, vad som är otänkbart att säga och reglerna för vad som kan betraktas som sant och falskt (Winther Jørgensen & Phillips 1999, s. 19). Många diskursanalytiker idag följer till vissa delar Foucaults resonemang, men är starkt kritiska till andra delar. Foucault har en stor del i diskursanalysens subjektsuppfattning. Han menar att subjekt skapas i diskurser, vilket betyder att det är språket som talar genom personen som endast är ett medium för kulturen och dess språk (Winther Jørgensen & Phillips 1999, s.21).

Författarparet Ernesto Laclau och Chantal Mouffe är ett begrepp inom den diskursanalytiska världen. När Winther Jørgensen & Phillips talar om dem menar de att Laclau och Mouffes diskursteori är den mest rena poststrukturalistiska teorin de behandlar i sin bok (Winther Jørgensen & Phillips 1999, s. 13). Poststrukturalismen gjorde upp med teorier som marxism och psykoanalys och är en omstridd beteckning. Laclau och Mouffes utgångspunkt är att diskursen konstruerar den sociala världen i betydelse, men eftersom språket är instabilt kan den inte låsas fast. Diskursen omformas dessutom ständigt i kontakten med andra diskurser. ”Därför är nyckelordet i teorin *diskursiv kamp*. Olika diskurser – som var för sig representerar ett bestämt sätt att tala om och uppfatta den sociala världen – kämpar hela tiden mot varandra för att uppnå hegemoni, alltså för att låsa fast språkets betydelse på sitt eget sätt.” (Winther Jørgensen & Phillips 1999, s. 13). Teorin bygger på grundlig läsning och dekonstruktion av teoribyggen där motsägelser mellan texterna kan förvandlas till vidare tankearbete. Winther Jørgensen och Phillips liknar Laclau och Mouffes sätt att försöka hitta betydelsebärande tecken i språket vid att spänna ut ett fisknät där de låtsas att varje tecken som sitter fast i nätet står i ett fast förhållande till de andra tecknen. Det är bara det att tecknen inte står i fasta förhållanden till varandra, de är påverkade av sociala fenomen som konflikter, konventioner och annat som sker i det sociala rummet. (Winther Jørgensen & Phillips 1999, s. 32).

Laclau och Mouffe är mest intresserade av teoriutveckling, varför de anvisar få praktiska redskap för textnära diskursanalys (Winther Jørgensen & Phillips 1999, s. 31). Deras teori behöver därför kombineras med andra.

3.2 Diskursanalys inom biblioteks- och informationsvetenskap

Åse Hedemark presenterar i sin avhandling tre diskurser: den bokliga diskursen, allaktivitetsdiskursen och den informationsförmedlande diskursen. De olika diskurserna företräds av olika aktörer. Den bokliga diskursen företräds framför allt av författare, ofta äldre män. De kvinnliga biblioteksföreträdare som funnits med i debatten har ofta fått en undanskymd roll och framför allt företrätt den informationsförmedlande diskursen (Hedemark 2009).

Henrik Jochumsen & Casper Hvenegaard Rasmussen undersöker i sin avhandling *Folkebiblioteket under förändring: modernitet, felt og diskurs* (2006) vilka

föreställningar som finns om bibliotek och brukare som har påverkat bibliotekarier och andra inom fältet sedan 60-talet och framåt. Utvecklingen har enligt forskarna gått mot att folkbiblioteken har blivit mer brukar- och upplevelseorienterade.

Flera magister- och masteruppsatser i biblioteks- och informationsvetenskap har under senare år använt diskursanalys som teori och metod inom en rad olika undersökningar. Vi har i uppsatserna nedan inspirerats av hur metoden använts och har särskilt studerat analysmodellen i *Vad sägs om användare? Folkbibliotekens användardiskurser i tre bibliotekstidskrifter* av Åse Hedemark och Jenny Lindberg (2002). De uppsatser som vi främst har fördjupat oss i, handlar om förändringsarbete genom sociala medier samt hur användare, skolbibliotek och folkbibliotek framställs i press och bloggar. Den diskursanalytiska teoribildningen beskrivs på fördjupat sätt i *Biblioteksbloggare Bibliotekariers förhållningssätt till användare* av Fredrik Lindsoug och Ragnheidur Steingrimsdóttir (2011). Cecilia Cronberg och Lynn Karlsson har i sin masteruppsats *Vad man talar om när man talar om skolbibliotek. En diskursanalytisk studie av hur skolbiblioteket framställs i skolrelaterade forum* (2012) på ett pedagogiskt sätt beskrivit det diskursanalytiska vävandet som innebär att teori, metod och material samspelar.

3.3 Vårt diskursanalytiska angreppssätt

Som vi sett i kapitlet ovan har ny och spännande forskning inom biblioteks- och informationsområdet använt just diskursanalys för att fånga förändringar och trender i tiden. Vi har valt diskursanalys som teori och metod för att vi tidigt insåg att det vore en bra metod för att analysera och diskutera fenomenet bibliotek som kulturhus.

Vår undersökning består av ett stort antal texter där diskursanalysen hjälpt oss att strukturera och analysera materialet. Begreppet kulturhus har intresserat oss redan från början vilket vi berört i vår inledning. Vi vill beskriva och diskutera hur fenomenet biblioteket som kulturhus framställs i texterna. Diskursanalytikerna Laclau och Mouffe menar att alla sociala fenomen är möjliga att analysera med diskursanalytiska redskap, vilket stärker vår uppfattning att den diskursanalytiska modellen är lämplig för vår uppsats (Winther Jørgensen & Phillips 1999, s. 31).

Materialinsamlingen som vi beskriver i avsnitt 1.3 Urval av material, utgör grunden för vårt arbete. Parallellt med det arbetet läste vi om diskursteorin för att förstå dess inneboende mening. Vi skapade en tabell inspirerad av sociologen Ingrid Sahlins modell (Sahlin 1999, s. 92) som bestod av utsagor, begrepp, subjektpositioner och diskurs (tabell 3). Efter flera genomläsningar började vi identifiera utsagor och begrepp som vi kopierade ordagrant in i en arbetstabell. Dessa begrepp och utsagor har vi vaskat mången gång på jakt efter underliggande innebörder då bibliotek som kulturhus var otydligt definierat i vårt material. Till sist fick vi fram två diskurser och en biblioteksadministrativ struktur som vi tycker innefattar de mest framträdande stråken i texterna. Subjektpositionerna har varit svåra få grepp om. I början kunde vi se hur vissa subjektpositioner kom till uttryck men det var först i slutet av uppsatsarbete som vi tog ett nytt grepp mot bakgrund av analysen av våra diskurser.

Åse Hedemark har modifierat Sahlins modell på ett sätt som tilltalar oss och vi har valt att använda den modell hon använder (Hedemark 2009, s. 40) eftersom den passar vårt material på ett bra sätt. Även Cronberg och Carlsson (2012, s. 24). använder en snarlik

analysmodell som också bygger på Sahlin, men den kommer vi inte närmare att beskriva i denna uppsats.

Första fältet i analysmodellen kallar vi Utsagor och det kan ses som en begreppsutredning där den mest grundläggande, ”normala”, betydelsen av biblioteket som kulturhus framkommer. I fält 2 definieras och beskrivs de olika utsagorna. Här får vi möjlighet att se olika begreppsdefinitioner och även hur de förhåller sig till varandra. Fält 3 kallar vi subjektpositioner och här får vi anledning att fundera kring vilka mottagare det finns för begreppen. I det fjärde fältet har vi stannat vid ett par begrepp som vi ser har en nyckelroll och som hjälper oss att ringa in fenomenet. Vi kallar dem diskurser. Sahlin beskriver tillvägagångsättet på följande sätt: ”Man slutar i fält fyra först när man lyckats ringa in, avgränsa och karaktärisera diskursen med hjälp av utflykter i de övriga tre fälten” (Sahlin 1999, s. 94).

Genom att läsa materialet upprepade gånger har vi identifierat på vilka olika sätt man talar om biblioteket som kulturhus och vi har därefter konstruerat de två diskurser vi kommer att redogöra för i kapitel 4 Resultat och analys.

1. Utsagor Hur beskrivs bibliotek som kulturhus?	2. Begrepp Hur definieras de centrala begreppen i utsagorna?
3. Subjektpositioner Vilka subjektpositioner kommer till uttryck?	4. Diskurser Vilka diskurser kan urskiljas?

Tabell 3. Vår analysmodell.

4 Resultat och analys

I detta kapitel presenteras de resultat som framträder vid en grundlig diskursanalytisk genomgång av materialet. Vi dekonstruerar och analyserar texten i de kultur- och biblioteksplaner vi utgår från. I nästa steg av arbetsprocessen identifierar vi olika föreställningar om biblioteket som kulturhus. Dessa föreställningar utmynnar tillsammans med metod och litteraturgenomgång i bilden av ett biblioteksadministrativt regelverk samt två diskurser; tillväxtdiskursen och tillgänglighetsdiskursen. I vår analys tar vi fasta på utsagorna om biblioteket som kulturhus och utifrån analysen identifierar vi de centrala begrepp som återkommande diskuteras.

Vi identifierar en tydlig struktur i materialet som inte kan betraktas som diskurs men är betydelsefull för förståelsen av vårt material. Vi inleder därför med att redogöra för den biblioteksadministrativa strukturen som framträder i vårt material.

4.1 Biblioteksadministrativ struktur

Vi kan i vårt material se en skillnad i sättet att uttrycka sig kring bibliotek i kulturplanerna och biblioteksplanerna, där de överordnade påverkansstrukturerna är kultursamverkansmodellen och bibliotekslagen. Kultursamverkansmodellen är, som vi tidigare nämnt, anledningen till att det finns kulturplaner. I *Verka samman* (Johansson 2012) har man gjort en genomlysning av planerna och menar att bibliotekens roll har stärkts i och med kulturplanerna. Detta gäller både på kommunal och regional nivå.

Även om det har varit svårt för biblioteken att få tillgång till regionala samtalsforum menar man att kultur- och biblioteksfrågor fått en mer framträdande roll både i regionen och i kommunerna till följd av kulturplanerna. Lokala bibliotekschefer upplever ett ökat engagemang för frågorna bland lokala politiker och även på regional nivå uppfattar man att biblioteksfrågorna fått ett ökat genomslag.

Johansson 2012, s. 8.

I de kommunala, och till viss del även i de regionala biblioteksplanerna styr bibliotekslagen i mycket hög grad över innehåll och struktur. Biblioteken är också den enda del av kulturen som är lagstyrd. Bibliotekslagen är en ramlag, vilket innebär att kommunerna själva ansvarar för verksamheten. Lagen är viktig för att bl.a. säkerställa fri tillgång till media, demokrati och yttrandefrihet. Bibliotekslagen justerades 2004, då texten: ”Kommuner och landsting ska anta planer för biblioteksverksamheterna” tillkom. Den administrativa strukturen ser vi framförallt i biblioteksplanerna där bibliotekslagen haft stor påverkan på utformning och innehåll. Det handlar ofta om att få ner alla punkterna som är beskrivna i lagtexten i förhållande till sin egen verksamhet. Svensk biblioteksförning gav 2005 ut skriften *Biblioteksplaner - från*

bibliotekslag till biblioteksplan skriven av utredaren Peter Almerud. I den finns konkreta råd och förslag på frågeställningar att förhålla sig till i arbetet med biblioteksplanen (Almerud 2005, s. 29). Kommunerna har möjlighet att utgå från sina lokala förutsättningar när man skriver biblioteksplanen men i vårt material är det bibliotekslagen som är styrande i första hand.

Samverkan menar vi är en grundförutsättning för att biblioteket ska fungera som kulturhus. I bibliotekslagen säger § 7a att ”Bibliotek och bibliotekshuvudmän inom det allmänna biblioteksväsendet skall samverka. Kommuner och landsting skall anta planer för biblioteksverksamheterna” (Bibliotekslag (1996:1596)). I lagen står det att bibliotekets samlade biblioteksresurser ska ställas till förfogande avgiftsfritt mellan biblioteken. I vårt material kan vi se en tydlig koppling till lagstiftningen och en struktur på dokumenten som följer bibliotekslagen.

Syftet är att lokala biblioteksresurser, oavsett huvudman, ska samverka för att stärka biblioteksservicen.

Biblioteksplan för Eskilstuna kommun 2008-2011, s.1

Regionala huvudmän har fått upp ögonen för det lokala bibliotekets funktion som mötesplats och kulturhus, vilket vi ser som en förutsättning för att den här frågan lyfts så tydligt.

En annan viktig mötesplats är de kommunala biblioteken. Genom bibliotekslagstiftningen har de en nyckelroll när det gäller invånarnas tillgång till kulturell verksamhet.

Regional kulturplan i Örebro län 2012-2014, s. 17.

Kultursamverkansmodellen understödjer det lokala utvecklingsinitiativet. Staten vill inte att påverkan ska vara för stark, samtidigt som de statliga direktiven är tydligt styrande. Det lokala perspektivet som eftersträvas i kulturpolitiken är inte riktigt synligt i de kommunala dokumenten vilket är naturligt eftersom majoriteten är upprättade före kultursamverkansreformen. Om det lokala intresset väcks finns det pengar och stöd att erhålla från regionalt håll. Då finns också stora möjligheter att utveckla verksamheten på det sätt som är önskvärdt i kommunen, om det ligger inom statens utvecklingsområde vill säga. I Kulturplan Sörmland beskrivs de kommunala kulturmålen och i exempelvis Katrineholm har man både ortsutvecklingsperspektiv och medborgarperspektiv som utgångspunkt för kulturverksamheten:

Med ett aktivt och professionellt bibliotek och konsthall har man kulturell mötesplats.

Kulturplan Sörmland 2012-2014, s. 9.

Biblioteken i Sörmland är en demokratisk arena för möten mellan människor tankar och idéer. Kommunbiblioteken är också kulturhus – ofta det enda i kommunen. På detta sätt uppmuntrar biblioteken också till eget skapande hos människor. Biblioteken är mycket ofta kommunens mest besökta kulturinstitution.

ibid., s. 45.

Den biblioteksadministrativa struktur som återspeglas i vårt material kännetecknas av samverkan på flera plan i enlighet med vad bibliotekslagen föreskriver. Kultursamverkansmodellens tonvikt på lokal utveckling och lokala initiativ är dock

inte särskilt framträdande i de kommunala dokument vi granskat. Den struktur som framträder i flera kommunala biblioteksplaner är präglad av ett statiskt förhållningssätt till bibliotekslagstiftningen. Här hittar vi inte de utsagor och begrepp som utgör en diskurs enligt vår analysmodell men en tydlig och återkommande struktur. Den biblioteksadministrativa struktur som återspeglas i vårt material kännetecknas av att bibliotekslagen följs strikt, vilket ger liten plats för lokal prägel på planen, men vid en granskning kan man lätt konstatera att biblioteken uppfyller de lagliga krav som ställs på verksamheten. Man arbetar t.ex. med svaga grupper och har en mediesamling som krävs av ett modernt bibliotek. Vi upplever att dessa planer har upprättats utan dialog eller process med andra aktörer, till skillnad från det material som vi menar ingår i tillväxt- respektive tillgänglighetsdiskursen som vi presenterar i nästkommande avsnitt.

4.2.2 Kulturell infrastruktur och samverkan

I Kultursamverkansutredningen *Spela samman – en ny modell för statens stöd till regional kulturverksamhet* ser vi att utgångspunkterna för statens stöd är att kultursatsningarna ska vara präglade av förnyelse och kvalitet, samt vara varierade och nå hela landet. Därtill tillägger man att stödet ska syfta till att utveckla den kulturella infrastrukturen, främja regional utveckling av kulturlivet och ge möjlighet för kulturskapare att arbeta och utvecklas (Sverige. Kultursamverkansutredningen 2010, s.12). I den här skrivningen är det tydligt att man kopplar kulturen till tillväxt, inte minst därför att samma begrepp och vokabulär används som på Tillväxtverkets hemsida.

Vi drar slutsatsen att biblioteken blir mer synliga i fler sammanhang genom samverkan med andra politikområden. Folkbiblioteken träder fram genom sitt finmaskiga nät över Sverige och några regioner väljer att fokusera på den kulturella infrastrukturen som biblioteken utgör med sin närvaro i alla kommuner.

Kulturen är en självklar del av länets infrastruktur.

Västernorrlands kulturplan, s. 16.

I Västernorrland pratar man inte om tillväxt på samma sätt som Blekinge och Örebro. Här handlar det mer om resurshushållning än om expansiv tillväxt.

Nätverket av folkbiblioteket i länet glesas ut allt mer. Sedan 2000 har antalet filialbibliotek nästan halverats. Biblioteken är viktiga arenor för den lokala kulturen, speciellt i de mindre kommunerna.

Västernorrlands kulturplan 2012-2014, s.9.

Flera av planerna talar om kulturen som tillväxtfaktor, som vi tidigare nämnt. I flera av de regionala planerna används begreppen kultur som motor eller nav i samhällsutvecklingen, eller så vill man öka regionens attraktionskraft för både boende och besökare. Tillväxtdiskursen anknyter till Richard Floridas (2006) tankar om att kulturellt kapital kan generera nya näringar. Genom att bygga kulturhus med naturliga mötesplatser kan ett klimat skapas för att människor utnyttjar och söker sig till miljön för inspirerande samtal. Dessa kan i bästa fall leda till nya företagsidéer som på sikt ytterligare utvecklar regionen och bidrar till tillväxt. Exemplet nedan visar hur kulturell samverkan ska bli ett nav i kommunens kulturliv.

Kommunen vill under perioden tillsammans med Landstinget Västernorrland fördjupa samarbetet kring utvecklingen av Scenkonst Västernorrland AB. Kulturmagasinet, Sundsvalls kulturhus med stadsbiblioteket, Sundsvalls museum, Fotomuseet, Medelspadsarkiv och programverksamhet är ett viktigt nav i kommunens kulturliv.

Västernorrlands kulturplan s.24.

Floridas diskussion om humankapitalet är intressant, då teorin går ut på att människorna själva genererar utveckling och ekonomisk tillväxt. Brulin (2002) menar å andra sidan att det krävs stödstrukturer för att dialog och samverkan mellan olika aktörer ska komma till stånd och på sikt leda till tillväxt. Här kan man fundera på vilken roll biblioteket och kulturhuset som kulturhus kan ha. Är det över huvud taget möjligt att skapa dessa platser? Enligt Florida är platsen viktig som ett ställe att utvecklas och leva på. Man söker sig alltså till ett kreativt sammanhang. Om städer kan lyckas att vara den platsen har man också kommit långt i ambitionen att kulturen är den motor som hävdas i materialet. I Blekinges kulturplan talar man om det tredje kärnvärdet, vilket citatet nedan anknyter till:

Det tredje kärnvärdet, *Skapat i Blekinge*, fokuserar på Blekinges kreativa och innovativa sida. Alla de människor som tänker nytt, skapar upplevelser och produkter samt tar nya initiativ och för Blekinges utveckling framåt. Dessa utgör kärnan i den kreativa utvecklingen i regionen. Genom att arbeta för kulturskapares förutsättningar att leva och verka i regionen bidrar vi också till att detta kärnvärde fortsätter att vara en av Blekinges styrkor.

Blekinges regionala kulturplan s. 11.

Samma vision präglar också Crowdculture, vilket region Blekinge ser som en kompletterande finansieringsmodell för kulturprojekt (<http://crowdculture.se/se>). Finansieringen sker genom en kombination av crowdfunding och offentliga bidrag. Det innebär att fler ska få vara med och utveckla, förverkliga och skapa kultur med syfte att ge kulturskapare, föreningar, finansärer och konsumenter möjligheter att genomföra projekt som faller utanför bidragssystemet. Med detta vill region Blekinge stimulera till fler nyskapande och strategiska kulturprojekt med långsiktig verkan (Blekinges regionala kulturplan s. 71).

I den regionala kulturplanen för Örebro identifieras fem övergripande strategier (fig. 5) för länets kultur, varav en är att utveckla infrastrukturer för samverkan. Enligt planerna är samarbete och samverkan med angränsande län och länsbiblioteksverksamhet prioriterat. Genom att skapa starka strukturer ökar möjligheten att utvecklas även inom andra utvecklingsområden. På detta sätt vill man hitta samverkansvinster. Ett utvecklingsområde för biblioteken 2012-2014 är att stödja och utveckla biblioteken som kulturhus. Regionbiblioteket ska stödja kommunerna i deras utvecklingsarbete som kulturella mötesplatser (Regional kulturplan i Örebro län 2012-2014, s. 40). Även i Västernorrlands kulturplan är man inne på samma tankegångar:

Inriktningen för ett mer utvecklat samarbete mellan olika bibliotek i Västernorrlands län utgår från den enskildes behov av biblioteks- och informationservice. Genom regional bibliotekssamverkan och närmande mellan biblioteken uppnås ett högre resursutnyttjande och därmed en ökad kvalitet på service till länets invånare.

Västernorrlands kulturplan, s. 51.

... ska samverkan som metod för effektivisering och vitalisering av kulturen vara en av de horisontella frågorna som regionen har som särskild uppgift att bevaka.

Ibid., s. 25.

En viktig del i Blekinges kulturpolitik är samverkan kring kulturfrågor vilket man menar gynnar utveckling, idérikedom och mångfald i kulturlivet. Turism och kultur är också två verksamheter som bör öka sin samverkan.

Visionen är att stärka turismen som näring till en av de viktigaste för Blekinges tillväxt samt att öka samverkan mellan olika aktörer för att på sätt kraftsamla kring turism i Blekinge.

Blekinges regionala kulturplan, s.12.

I Sörmland ser man att samspelet mellan aktörer är viktigt för kulturens roll för den regionala utvecklingen.

Detta måste få ta sig uttryck i ett samspel mellan politik och kulturskapare, mellan kultur och näringsliv och mellan det lokala och det regionala. Så formas kulturpolitiken i Sörmland framöver.

Kulturplan Sörmland, s. 5.

Västernorrland har ett utvecklat samarbete inom ABM-området (arkiv, bibliotek och museer). Här vill man använda samverkan som en metod för effektivisering och vitalisering av kulturen:

Att nu gå vidare med samverkan som en generell metod för effektivisering och vitalisering, men också som en fördjupning i relationer mellan medborgarna, regionen och kommunerna, bör vara en av de horisontella frågor som regionen har som särskild uppgift att bevaka och stimulera.

Ibid., s. 13.

Vi ser i dessa och andra exempel från vårt material att det kan underlätta kommunikationen med politikerna om kulturbegreppet används i ett brett perspektiv där samverkan och tillväxt ingår som ingredienser. Samtal där folkbibliotek och kulturhus behandlas tillsammans tror vi passar många politikernas ambitioner om utveckling för att samtidigt optimera utfallet per satsad krona.

Den regionala målsättningen tillväxt är dock ständigt närvarande i Regional kulturplan för region Blekinge. Bibliotekens roll står bara att finna under rubriken Bibliotek och under kommunernas verksamhetsbeskrivningar. Samverkan som en framgångsfaktor nämns ofta men då utan att biblioteken omnämns. Brulin menar att avgörande faktorer för en regions framgång är att olika aktörer som ingår i regionen deltar i gemensamma diskussioner om utveckling och framgång. Han menar att när olika aktörer samtalar och diskuterar sker ett gemensamt lärande som leder till gemensamma handlingar och aktiviteter.

I den nätverksbaserade kapitalismen finns knappast några ekonomisk-politiska ”knappar” att trycka på för att sätta igång tillväxt. I den framväxande nätverksbaserade kapitalismen summerar tillväxten alla de lokala och regionala utvecklingsprocesser människor och organisationer driver.

Brulin 2002, s. 120-121.

Sammanfattningsvis ser vi ett tydligt fokus på tillväxt i de regionala planer vi studerat. I flera planer ser vi kopplingar till regionala utvecklingsstrategier där tillväxt är ett nyckelord. Kultursamverkansutredningen har främst präglat de regionala planerna. Vi menar att formuleringarna knyter an till vad som sägs på Tillväxtverkets hemsida och i flera av planerna ser vi att begrepp som kulturen som nav och motor används.

4.2 Diskursen om tillväxt

Tillväxtdiskursen är en diskurs som framträder genom termer som är vanligast inom andra sektorer än kulturen. Det tog därför tid för oss innan vi såg de ekonomiska begreppen och dess koppling till tillväxt. I Blekinges regionala kulturplan fick vi upp ögonen för de ekonomiska begreppen som sedan ledde oss vidare.

Tillväxt och ekonomisk utveckling handlar idag om att få igång lokal och regional omvandling och utveckling. Brulin menar att en plats unika förutsättningar som kultur, identitet och socialt kapital, utgör grunden för olika regioners lärande och utvecklingsförmåga. Det är avgörande att olika aktörer som ingår i regionen deltar i samtal om regionens framtid och framgång (Brulin 2002, s. 14). Vi lever i ett globaliserat samhälle med andra förutsättningar än för 20-30 år sedan. Globaliseringen innebär en möjlighet för människor att bl.a. via den digitala miljön interagera utanför den egna fysiska verkligheten. Göran Brulin menar att i ett globaliserat samhälle måste lokal och regional dynamik skapas, det ordnar inte marknaden av sig själv (ibid.).

I *Under konstruktion*, utgiven av Sveriges kommuner och landsting (SKL), beskrivs begreppet ”aspektpolitik”. Det innebär ett vidgat kulturbegrepp med bäring även på andra politikområden. Kulturpolitikens vidgade kulturbegrepp var i 2009 års kulturutredning tänkt som en kulturpolitisk anpassning till 2000-talets tjänstesamhälle och den viktiga roll som kulturen utgör i samtiden (Harding & Nathanson, 2012 s. 83). Aspektpolitiken kom att tas emot positivt på lokal och regional nivå då den lokala kulturpolitiken traditionellt varit mer integrerad i samhällsutvecklingen än den statliga. Den statliga kulturpolitiken har mera framstått som en följd av idén om folkhemmet och är kopplad till välfärdsstatens mål om social och ekonomisk jämlikhet.

Decentraliseringen av kulturella resurser var viktig redan i 1974 års kulturutredning men då som statens förlängda arm. På senare år har denna roll kommit att omdefinieras av kommuner och regioner som istället blivit proaktiva tillväxtaktörer som likt entreprenörer satt igång processer. Brulins tes om att det politiska beslutsfattandet kommer närmare den regionala nivån innebär att medborgaren får större inflytande (Brulin 2002). Författarna i *Under konstruktion* menar å andra sidan att det entreprenöriella inom det offentliga istället skapar konsensus i strävan efter att nå ekonomisk effektivitet och ekonomisk tillväxt. Detta kan innebära en avpolitisering av regional utveckling och därmed kommer inflytandet istället längre från medborgaren (Harding & Nathanson, 2012 s. 84). Vi ser att den nya kulturpolitiken har gett utslag i kulturpolitiken i främst de regionala kulturplanerna.

I de planer vi studerat talas mycket om tillväxt men mindre om kulturhusets innehåll, vilket kan förklaras med att de är strategiska dokument. I vissa regionala kultur- och biblioteksplaner refereras det till regionala utvecklingsstrategier som sin tur bygger på

EU:s politik. I den regionala kulturplanen för Blekinge finns ett särskilt avsnitt med namnet Kultur och tillväxt.

Utgångspunkten för Blekinges tillväxtprogram är att ökad samverkan mellan aktörer inom Blekinge ger högre effekt på tillväxten jämfört med om varje aktör bedriver arbetet på egen hand. Växande näringar med upplevelseindustrin som en viktig del. Kultur har dessutom en positiv inverkan på det kreativa och innovativa klimatet i regionen och bidrar till förnyelse även inom andra näringar. Ett rikt kulturliv gör Blekinge till en attraktiv region att bo och verka i samt besöka. Faktorer som är av stor betydelse för Blekinges möjlighet att skapa tillväxt.

Blekinges regionala kulturplan, s. 12.

Vi ser att det finns kopplingar till tillväxtstrategier som utgör en förutsättning för att kunna ta del av externa statliga eller EU-finansierade medel. De senast utlysta EU-medlen inom kultursektorn är ”Kreativa Europa 2014-2020” som fokuserar på kulturella och kreativa näringar.

4.2.1 Kulturens roll i det lokala perspektivet

Tillväxtdiskursen framkommer tydligast i de regionala kulturplanerna. Genom att göra bibliotek till kulturhus vill man visa tydliga effekter av kulturen när det gäller t.ex. att öka regionens attraktionskraft. I flera av de regionala kulturplanerna nämns andra planer, t.ex. en utvecklingsstrategi för Örebro län som antogs 2010 där kulturen har en viktig roll. Det stärker vårt antagande att kulturen anses så viktig att den får en plats även i andra viktiga regionala strategidokument. När man i planerna talar om begrepp som vi tycker hör till tillväxtdiskursen, talar man ofta om kultur i mer generella termer. I de regionala kulturpolitiska målen för Blekinge är, som vi redan visat, kultur en viktig del inom den regionala utvecklingen och bidrar till ett hållbart, socialt samhälle, innovation inom näringslivet och attraktivitet för både boende och besökare (Blekinges regionala kulturplan, s. 10).

På Regeringens webbplats kan vi läsa att den aktör som har samordningsansvar för det regionala tillväxtarbetet i varje län ska utarbeta och samordna genomförandet av en regional utvecklingsstrategi (RUS). Tillväxtverket är en nationell myndighet som hör till Näringsdepartementet, med uppdrag att främja entreprenörskap och regional tillväxt. På Tillväxtverkets hemsida definieras begreppet tillväxt som att mänskliga resurser utvecklas och ekologiska värden bevaras. Det är viktigt att det finns arbetstillfällen för människor i hela landet. Den globala utvecklingen ställer krav på kunskap och kompetens. En effektiv infrastruktur är en grundförutsättning för att bedriva företagsverksamhet, menar man på Tillväxtverket. Regional utveckling, infrastruktur och kompetens är begrepp som vi återfinner i kulturplanerna.

Det är viktigt att vi driver en målmedveten och långsiktig utveckling av kulturens infrastrukturer men även den fysiska infrastrukturen i form av vägar och transporter för att ta sig till kulturverksamheter.

Blekinges regionala kulturplan, s. 12.

Västernorrland är ett län där kunskap, kreativitet och kultursamarbete är drivkrafter för regional utveckling och för medborgarnas välbefinnande.

Västernorrlands kulturplan, s. 17.

Bruket av kultur som strategiskt redskap i samhällsutvecklingen har funnits sedan 80-talet. Kunskap, kultur och information är viktiga mobiliseringsfaktorer i lokalsamhället, menar Geir Vestheim i sin avhandling *Kulturpolitikk i det moderne Norge* (Vestheim 1995, s. 205). Citaten nedan är hämtade från vårt material och visar exempel på hur kulturen används som strategiskt redskap både på regional och kommunal nivå.

Ett rikt kulturliv gör Blekinge till en attraktiv region att bo och verka i samt besöka. Faktorer som är av stor betydelse för Blekinges möjlighet att skapa tillväxt.

Blekinges regionala kulturplan, s. 12.

En satsning på bibliotek, som indirekt ger förutsättningar för kommunens tillväxt och blir en väsentlig lokaliseringsfaktor.

Karlshamns biblioteksplan, s. 2.

Att betrakta biblioteket som lokaliseringsfaktor visar enligt vår uppfattning på den danska modellen ”Biblioteket i byudviklingen” som beskriver plats, rum och relationer (jfr Figur 4) (Hvenegaard Rasmussen, Jochumsen, Skot-Hansen 2011, s. 14-17). Plats är en av modellens aspekter som beskriver biblioteket som ikon, placemaker och katalysator. De tre aspekterna lyfter folkbibliotekets roll som drivkraft i lokalsamhället. Författarna menar att aspekten ikon kan bidra till ett områdes utveckling genom en utmärkande biblioteksarkitektur och på så sätt stärka lokalsamhällets image, identitet eller varumärke. Lynch talar på ett liknande sätt om offentliga byggnader i stadsutvecklingen som landmärken i staden. De städer som har tydliga landmärken att navigera efter, har enligt författaren en mer hemtam karaktär. Det kan göra en plats mer attraktiv att flytta till. Exempel på landmärken är sjukhus, kyrkor, universitet och rådhus (Lynch, 1960 s. 78). I vårt material nämns inte begreppet ikon men vi hittar exempel på landmärke. Vi tycker att det finns stora likheter mellan dessa två begrepp. I Karlskronas biblioteksplan presenteras visionen med det nya stadsbiblioteket som ett landmärke där man också vill koppla samman kultur och turism.

För det nya stadsbiblioteket finns det dessutom visioner om en plats som bildar ett nytt landmärke för Karlskrona.

Biblioteksutveckling i dialog och samverkan s.10.

Kommunerna bär den största delen av den offentligt finansierade kulturen som oftast består av bibliotek, musik- och kulturskola, och museer. Eftersom all kultur konsumeras och produceras på en lokal plats har kommunerna en viktig roll som utvecklare och verkställare av kultur.

Blekinges regionala kulturplan s. 9.

”Bilbaoeffekten” är ett begrepp som används om städer som uppnått ekonomisk tillväxt p.g.a. en ikonisk kulturinstitution, vilket alltså är en positiv effekt. Speciella förhållanden har uppstått där samhället hamnat i ekonomisk kris men där utvecklingen vänt när man valt att satsa på kulturen. Begreppen ikon och motor ser vi som en slags metaforer för stödstrukturer för att skapa tillväxt. Ibland talar man också om biblioteket som en ikon (Hvenegaard Rasmussen, Jochumsen & Skot-Hansen 2011). Jane Jacobs är i motsats till de danska forskarna kritisk till att man samlar kulturinstitutioner till ett visst ställe i staden. Oftast blir de miljöerna skrytbyggen och

inte använda och förankrade i människors vardag, menar hon. Jacobs talar om primära och sekundära funktioner som viktiga att kombinera för att nå många människor som av olika anledningar söker sig till en viss plats. Detta innebär att det är viktigt att fundera på människors olika behov (Jacobs 2005, s. 189). I Blekinges regionala kulturplan ser vi likheter med danskarnas begrepp ”Bilbaoeffekten”. I kulturplanen ger man uttryck för att kulturinstitutionerna ska utgöra ett stöd för regionens tillväxt. På så sätt blir Blekinge en attraktiv region att bo i och att besöka.

På Tillväxtverkets hemsida jämför man begreppet hållbar tillväxt med hållbar utveckling.

Förnyelse är nyckeln till hållbar tillväxt. För att möta samhällsutmaningar av olika slag – allt från klimatförändringar till åldrande befolkning – och för att inte förlora sin konkurrenskraft behöver såväl företag som regioner ständigt utvecklas. För regioner handlar det om att ständigt utveckla sitt arbete för att skapa och bibehålla miljöer som är attraktiva för människor och näringsliv.

Tillväxtverket

I den gemensamma regionala biblioteksplanen, *Regional biblioteksplan för Örebro och Västmanlands län*¹, blir tillväxtambitionerna tydliga. Örebro län har en utvecklingsstrategi för Örebroregionen som fått namnet ”*The Heart of Sweden*” och ett regionalt kulturpolitiskt program med namnet: ”*Levande kultur i en pulserande region*”. Här har biblioteket en uttalad koppling till regional utveckling där man använder en vokabulär med begrepp som ”infrastruktur för samverkan” och ”främja folkhälsa”. Man talar om ”... själva samarbetet mellan biblioteken är en motor och en stödprocess för samhället när det gäller att främja social tillhörighet, demokrati och medborgarens yttrandefrihet” (Regional biblioteksplan för Örebro och Västmanlands län, s. 10).

Kulturplanen föregicks av ett kulturpolitiskt program för Örebro län som antogs i regionfullmäktige januari 2010 samt en Utvecklingsstrategi för Örebroregionen som antogs av samma nämnd i april 2010. I den sistnämnda framgår det att kulturen har en viktig roll för de gemensamma satsningarna. Regional kulturplan i Örebro län har fått namnet *Det här vill vi utveckla tillsammans!* I förordet hävdas att ”Dynamiska regioner präglas av modet att våga det oprövade, av viljan att låta idéer och åsikter utmana och brytas mot varandra” (Ibid., s. 3). Det står också att allt i planen inte kommer att uppfyllas under planperioden utan ska ses som ett långsiktigt utvecklingsdokument samtidigt som det är ett levande dokument som ska omprövas årligen. I detta fall föregår biblioteksplanen kulturplanen och vi ser en samstämmighet mellan dokumenten. För att uppnå målen i Örebros kulturplan har man pekat ut strategier som beskrivs i en modell som mynnar ut i beskrivningen att kulturen ska verka som en motor i samhällsutvecklingen (Fig. 5). Ett sätt att göra detta är genom delaktighet för att stödja ungas kultur och stärka demokratin genom det offentliga samtalet.

¹ Västmanland ingår inte i vårt undersökningsmaterial mer än i den gemensamma regionala biblioteksplanen.

Figur 5: Ur Regional kulturplan i Örebro län 2012-2014 s. 9

Som vi förstår det vill man skapa en ökad attraktivitet genom att göra biblioteket till kulturhus. Biblioteken är vana vid samarbete och utgör med sina många biblioteksenheter en stark infrastruktur. Man parar ihop bibliotek med kulturen för att öka attraktiviteten. Detta är helt i linje med hur man på Regeringens webbplats besvarar frågan om hur attraktionskraft skapas. Man menar där att genom att arbeta med framgångsfaktorer utifrån egna förutsättningar byggs attraktionskraften lokalt och regionalt. Samverkan stärker möjligheterna att utveckla attraktiviteten på en plats och genom att arbeta tillsammans skapas bättre förutsättningar att lyckas än om arbetet utförs var och en för sig. Det gäller att identifiera hindren för samverkan, identifiera framgångsexempel och bredda befintliga samarbeten lokalt och regionalt. Detta är framgångsfaktorer för utveckling av attraktiva platser vilket alltså tillämpas av de regioner vars planer vi studerat.

Hanna Carlsson beskriver i sin avhandling *Den nya stadens bibliotek* (2013) hur Malmö applicerar metoden ”cultural planning” eller kulturplanering, för att göra Malmöborna delaktiga i stadens projekt och i att förmedla bilden av det nya Malmö. Stadsbiblioteket ses som ett av instrumenten för denna utveckling men det finns sedan länge också en kritik mot instrumentaliseringen av kulturen. Sven Nilsson, tidigare stadsbibliotekarie i Malmö, skrev i *Kulturens vägar* (1999, s 357) att det lokalt och regionalt pågår en utveckling som involverar kulturpolitiken i andra utvecklingsverksamheter. Han befarade att kulturpolitiken skulle försvagas av att involveras med andra utvecklingsområden. Det skulle kunna resultera i en renodlat instrumentell syn på kulturen. Andra forskare med en mera positiv inställning menar dock att biblioteket alltid har varit instrumentellt då uppgiften har varit att förbättra livsbetingelser för vanliga människor (Hvenegaard Rasmussen, Jochumsen & Skot-Hansen 2011, s. 57). Vestheim (2005) har på senare år kommit att ansluta sig till synen att all kulturpolitik är instrumentell på ett eller annat sätt.

4.2.3 Subjektpositioner

I tabellen nedan vill vi synliggöra vårt material i relation till vår analysmodell. Vi listar de utsagor vi ser i vårt material och som därefter definieras i ett antal begrepp. De subjekt som vi menar positioneras i tillväxtdiskursen återfinns under rubriken subjektpositioner. Dessa leder fram till tillväxtdiskursen.

I tillväxtdiskursen är politiker och tjänstemän i sin position som finansiär, beställare och producent subjekt. De kan använda planerna som ett redskap i sitt arbete på regional och lokal nivå. De positioneras också som visionärer med starkt lokalt engagemang. Vi ser att de regionala kulturplanerna öppnar upp för samarbete med andra politikområden så som turism och regional utveckling. Detta medför att entreprenörer och aktiva inom bland annat turismnäringen också positioneras som subjekt.

De subjekt som positioneras i tillväxtdiskursen är medborgarna i kommunen eller regionen, men också olika besökare. De positioneras som aktiva och kulturintresserade. Medborgarna är samtidigt målgrupp. Vi ser tydligt att man vill locka nya invånare genom att erbjuda ett attraktivt kulturliv men också för att de som redan bor där ska stanna kvar.

Lokala företrädare inom näringsliv, offentlig sektor och civilsamhälle, liksom entreprenörer och företagare, är också subjekt i någon mening eftersom sysselsättningen inom kreativa näringar ökar. De positioneras som samarbetspartners.

Vi ser inte att det finns något särskilt fokus på svaga grupper och barn och unga i tillväxtdiskursen. Åse Hedemark hänvisar till Foucault i sin avhandling, där Foucault hävdar att alla individer inte har lika stort tillträde till en diskurs och att det finns en gallring bland de talande subjekten (Hedemark 2009, s. 71).

Den samling av signifikanter som vi listat ovan bildar en ekvivalsenskedja där vi menar att mästersignifikanten, den övergripande identiteten är "visionären/entreprenören".

<p>1. Utsagor <i>Hur benämns folkbibliotek som kulturhus?</i></p> <ul style="list-style-type: none"> • Biblioteken är en motor och stödprocesser för samhället när det gäller social tillhörighet, demokrati och medborgarens yttrandefrihet • Ett rikt kulturliv gör Blekinge till en attraktiv region att bo och verka i samt besöka. • Biblioteket som landmärke • Resursutnyttjande, ökad kvalitet på servicen genom regional bibliotekssamverkan • Bibliotekens insatser i den kulturella infrastrukturen gör kulturutbudet synligare och mer tillgängligt 	<p>2. Begrepp <i>Hur definieras de centrala begreppen i utsagorna?</i></p> <p>Motor: Kulturen som motor i samhällsutvecklingen</p> <p>Attraktionskraft - lokaliseringsfaktor</p> <p>Landmärke/ikon: Spännande landmärke gör platsen och regionen omtalad</p> <p>Samverkan: Samverkan som metod för kulturlivets utveckling inkluderat bibliotek</p> <p>Kulturell infrastruktur: Biblioteken är en väletablerad del av infrastrukturen.</p>
<p>3. Subjektpositioner <i>Vilka subjektpositioner kommer till uttryck?</i></p> <ul style="list-style-type: none"> • Politiker och tjänstemän på statlig – regional – lokal nivå. • Boende, turister och sommarboende • Lokala företrädare inom näringsliv, offentlig sektor och civilsamhälle. • Finansiärer offentliga, privata och stiftelser • Konstnärliga och kreativa näringar 	<p>4. Diskurser <i>Vilken diskurs kan urskiljas?</i></p> <p>Tillväxtdiskursen</p>

Tabell 4: Tillväxtdiskursen enligt vår analysmodell.

4.3 Diskursen om tillgänglighet

Tillgänglighetsdiskursen är den diskurs som framträdde tydligast när vi satte oss in i vårt material, sannolikt för att den ligger nära den traditionella synen på biblioteket. Diskursen framträder både i de regionala planerna och i de kommunala. Eftersom vi i vår yrkesverksamhet arbetar med regional och kommunal bibliotekverksamhet uppfattade vi diskursen till en början som bekant och intressant. När vi bearbetat diskursen under en längre tid fick vi problem med att förstå innebörden av diskursen som spretade åt olika håll. Vi började med att kalla diskursen mötesplats för att därefter ändra till arena. Därefter såg vi att medborgaren stod i fokus och döpte om till medborgardiskurs. Anledningen till att vi bytte namn en gång till är att vi ser att de

diskussioner som förs i materialet handlar om olika sätt att tillgängliggöra kulturhuset/biblioteket för medborgarens skull, ofta i termer av att skapa mötesplatser eller arenor. Den ökade kulturkonsumtionen kräver tillgänglighet. När vi talar om tillgänglighet ser vi begreppet i ett brett perspektiv som innefattar de olika delar som beskrivs i vårt material. Om tillväxtdiskursen har ett mer planmässigt och resultatmässigt fokus, så är tillgänglighetsdiskursen mer konkret verksamhetsanpassad och har tydligt fokus på medborgarnas utveckling. Här framträder biblioteket som kulturhus som kulturell arena, mötesplats för alla och en plats där medborgaren kan stärkas i sin demokratiska roll. Biblioteket framträder också som en institution som kan samverka och interagera med samhället. Det kan handla om att man måste utveckla samverkansstrukturer med olika aktörer i lokalsamhället samt få till stånd en medborgardialog. Den professionella bibliotekarien har enligt vår uppfattning en funktion att fylla gentemot medborgaren. Bibliotekarie som yrkesprofession i förhållande folkbibliotek som kulturhus nämns inte i kultur- och biblioteksplanerna. I den här diskursen framträder bibliotek som kulturhus som en lösning på medborgarens förmåga att delta i samhällets sektorsövergripande. Vi funderar på om det i skrivningarna är samhällets behov av välfungerande samhällsmedborgare som tillfredställs eller medborgarens egna behov.

Västernorrlands regionala kulturplan menar att biblioteken är viktiga arenor för det demokratiska mötet. Samtidigt ser vi att skrivningarna kring biblioteket som kulturell arena talar om mer traditionella biblioteksverksamheter som ”möten mellan människor” där litteraturen och berättelserna finns i centrum. Det finns en ambition att utgå från medborgarens behov och intressen. Den regionala biblioteksplanen togs 2011-02-22 av den regionala nämnden. Intressant är att vi ser samma formuleringar i den regionala kulturplanen som kom i september samma år. Det finns en samstämmighet i formuleringarna kring att biblioteken ska fungera som kulturella arenor.

I kultur- och biblioteksplanerna idag talas tydligare om att biblioteken som kulturhus ska uppmuntra människors eget skapande och initiativförmåga. Vi tolkar det som att bibliotekspersonalen ska vara öppna för människors behov och intressen i en viss stad/region och anpassa verksamheten därefter. Interaktionen med användarna och deras intressen är viktig för att biblioteket ska vara en del av det moderna interaktiva samhället. Ett exempel är husvagnen Bubblan, ett gemensamt projekt i Örebro- och Västmanlands län, som med sin biblioteksverksamhet möter barn och unga där de befinner sig med medier som intresserar ungdomarna.

Kanske är det inte brist på antalet lokaler, utan hur de är utformade? Mötesplatser behöver också utformas efter andra, nya behov. Ett exempel på det är konceptet med husvagnen Bubblan, där biblioteken i samverkan med andra kulturaktörer möter barn och unga på deras arenor.

Regional kulturplan i Örebro län 2012-2014, s. 17.

Beskrivningen av mötesplatsen ovan gäller både fysiskt och digitalt även om det blir olika uttryck beroende på om det rör sig om ett fysiskt eller digitalt möte. Biblioteken i Blekinge samarbetar med folkbildningen i digitala delaktighetsprojekt i syfte att skapa likvärdig tillgång till information och deltagandekultur via webben (Blekinges regionala kulturplan, s.47). I Västernorrlands kulturplan presenteras biblioteket som ett både fysiskt och digitalt kulturhus:

Biblioteken i länet är kulturella arenor för inspiration, kunskap och upplevelser, för möten mellan människor och möten med litteratur och berättelser i olika former. Biblioteket är både ett fysiskt rum (biblioteksrummet) och ett digitalt rum (genom att erbjuda webb- och nättjänster).

Västernorrlands kulturplan, s.50.

I Örebros kulturplan uppehåller man sig mycket kring att kulturkonsumtionen ökar vilket innebär att antalet arenor som en människa medverkar i har ökat beroende på nya sociala sammanhang på nätet (Regional kulturplan i Örebro län 2012-2014, s. 7). Även här menar man att både gamla och nya mötesplatser utvecklas, såväl fysiska som virtuella (Ibid., s. 8).

I vår granskning av planerna påminner det vi definierar som tillgänglighetsdiskursen om Hedemarks allaktivitetsdiskurs. I Åse Hedemarks avhandling om hur folkbiblioteket framställs i det offentliga samtalet framträder den informationsförmedlande diskursen och allaktivitetsdiskursen. Diskurserna ställer sig positiva till förändring av biblioteksverksamheten. I vår tillgänglighetsdiskurs framkommer, precis som i Hedemarks allaktivitetsdiskurs, vikten av en aktiv samverkan med lokalsamhället. Skillnaden är bl.a. att i 70-talets kulturhus skulle bibliotekarien vare den enda drivande kraften som genom att gå utanför biblioteket och arbeta uppsökande kunde sprida den kulturella gärningen (Hedemark 2009). Idag, i tillgänglighetsdiskursen bygger bibliotekens samverkan istället på dialog med det omgivande lokalsamhället, samverkan och ett delat ansvar gentemot medborgaren, institutioner, näringsliv och civilsamhället på orten.

4.3.1 Bibliotekets roll som mötesplats

Den danska modellen (figur 3), som presenterades i kapitel 2, lyfter bibliotekets roll och möjligheter i kunskaps- och upplevelsesamhället. Det engelska begreppet "empowerment" - att stödja utvecklingen av biblioteken för att få starka och självständiga medborgare som själva kan lösa problem och delta i gemenskaper, är tongivande. Forskarna ser biblioteket som en arena för olika aktiviteter som kan stödja utvecklingsprocesser (Jochumsen, Hvenegaard Rasmussen & Skot-Hansen 2010, s. 2). Detta avspeglas tydligt också i Sörmlands regionala kulturplan:

Biblioteken i Sörmland är en demokratisk arena för möten mellan människor, tankar och idéer. Kommunbiblioteken är också kulturhus - ofta det enda i kommunen. På detta sätt uppmuntrar biblioteken också till eget skapande hos människor.

Kulturplan Sörmland 2012-2014, s. 45.

Likaså beskrivs i biblioteksplan för Karlshamns kommun bibliotekets verksamhet utifrån fyra huvudfunktioner varav en är:

Att vara en social mötesplats – social arena, som möjliggör möten mellan grupper och individer och bidrar till ett jämlikt, demokratiskt deltagande i samhällsutveckling samt stödjer utsatta grupper.

Biblioteksplan för Karlshamns kommun, s. 5.

I den danska artikeln *Biblioteker og social kapital*, citerar forskaren Kristian Nagel Delica (2013) Nancy Kranich, tidigare ordförande för American Library Association

(ALA) när hon preciserar tankar kring hur socialt kapital skapas i bibliotekens verksamhet:

The primary way libraries build social capital is by providing that public space where citizens can work together on personal and community problems. The commons anchors neighborhoods, downtown districts, schools, and campuses and links with other public facilities like cafes, museums, and student activity centers.

Nagel Delica 2013, s. 33.

I nordisk forskning är det enligt Nagel egentligen bara det norska forskningsprojektet PLACE (Public Libraries – Arenas for Citizenship) som på allvar tar sig an frågan om hur socialt kapital skapas med utgångspunkt från bibliotekens verksamhet (ibid., s. 34). Det norska projektet undersöker bibliotekets funktion som mötesplats i det lokala samhället, i synnerhet i områden som är multikulturella. Projektet analyserar bibliotekets roll som offentlig mötesplats och man har identifierat olika typer av möten på bibliotek; lågintensiva och högintensiva möten som vi beskrivit i vår litteraturgenomgång. De lågintensiva mötena innebär att man befinner sig i en miljö tillsammans med andra och exponeras för andra människors värderingar och intressen som man själv har. De högintensiva mötena å andra sidan innebär möten med samma värderingar och intressen (Audunson 2012, s. 44). Biblioteket kan utgöra en lågintensiv mötesplats som stödjer tillblivelsen av ett socialt kapital. Det är därför viktigt att man skapar många samarbeten mellan biblioteket och lokalsamhället så att biblioteket blir just en mötesplats öppen för alla. Audunson ser också att de två största utmaningarna för biblioteken är digitalisering och mångfald.

Under rubriken ”Skapa och utveckla kulturella mötesplatser – fysiska och virtuella” i Örebro kulturplan beskrivs hur det under arbetet med dialogsamtalen som ligger till grund till kulturplanen framkom önskemål om fler och ändamålsenliga mötesplatser för kultur. Mötesplatser behöver också utformas efter andra, nya behov. Nedan ser vi ett exempel på konceptualisering av det slag som t ex PLACE-projektet talar om.

Digitaliseringen av våra lokala biografier är avgörande för tillgänglighet till biografvisad film, med den erbjuder också möjligheter för andra kulturupplevelser genom den nya interaktiva tekniken.

Regional kulturplan i Örebro län 2012-2014, s. 17

I denna kulturplan ser vi också skrivningen ”Stödja utvecklingen av biblioteket som kulturhus” som ett av utvecklingsområdena 2012-2014. Hur detta ska ske är dock inte tydligt uttryckt. Här finns en tanke kring att lokalen är viktig för att ta tillvara människors initiativ och skaparkraft. Genom att anpassa lokalerna som finns efter nya behov är det möjligt att utveckla verksamheten (ibid., s. 17).

Stödja utvecklingen av bibliotek som kulturhus – Regionbiblioteket ska stödja kommunerna i deras utvecklingsarbete att lyfta biblioteken som kulturella mötesplatser.

Ibid., s. 17.

I en artikel menar de norska forskarna att det finns all anledning att vidareutveckla resonemanget i PLACE-projektet (Aabø & Audunson 2012). De ser att 55-60% av biblioteksanvändarna inte använder biblioteket för att låna medier utan för att göra något annat. Många av besökarna använder biblioteket fyra till fem gånger per vecka vilket får forskarna att lyfta bibliotekens sociala dimension. I vårt material ser vi att

kulturhuset med dess bredare aspekt av kultur, kan utgöra den plats där medborgarna kan få utlopp för sina sociala behov. I Aabø & Audunsons undersökning visar forskarna att biblioteket kan vara både en högintensiv och en lågintensiv mötesplats för samma användare och att användaren rör sig obehindrat mellan de olika nivåerna. Biblioteket bidrar till social inkludering eftersom människor inte kategoriseras efter yrke, arbetslöshet, hälsotillstånd eller annat. Här är alla biblioteksanvändare vilket inkluderar alla (ibid.).

Som vi tidigare skrivit menar Joacim Hansson att bibliotekarierna på 70-talet såg sig som självutnämnda missionärer för bildning, läsning och god kultur. (Hansson 2012, s. 41). Även Åse Hedemark håller med om detta i sin allaktivitetsdiskurs (2009). I vårt material framträder i stället bibliotekens försök att möta användarnas behov genom att erbjuda en neutral plats för möten och informationsinhämtning. Detta är en central aspekt i den tillgänglighetsdiskurs som vi har identifierat. I målbilden för Regional biblioteksplan för Örebro och Västmanlands län beskriver man följande:

Folkbiblioteken är samhällets ”tredje plats” – dvs en neutral plats för möten som varken är kopplade till hemmet, jobbet eller skolan.

Regional biblioteksplan för Örebro och Västmanlands län, s. 21.

I kulturplan Sörmland beskrivs de gemensamma regionala utvecklingsmålen som i vissa fall har koppling till bibliotek som kulturhus. I citatet nedan beskrivs kulturhustanken som en mötesplats för kultur där man menar att kultur ska integreras i hela verksamheten:

Arbetet med att ta fram nya arenor som mötesplatser för kultur ska integreras i all planering och i all verksamhet.

Kulturplan Sörmland s. 16.

’Kulturkonsumtionen ökar’ är en av de åtta trender som redovisas i Örebros kulturplan. Under rubriken ”Omvärlden förändras ständigt” tar man upp omvärldsfaktorer och trender som har varit utgångspunkter i arbetet med kulturplanen.

Det finns en tydlig tendens att mängden kulturaktiviteter bland medborgarna ökar. Det gäller såväl när man konsumerar kultur som när man skapar själv. Antalet arenor som en människa kan medverka på har ökat starkt bland annat beroende på framväxten av nya nätkulturer.

Regional kulturplan i Örebro län 2012-2014, s. 7.

Tankar kring den digitala infrastrukturen är väl utvecklade i Örebros kulturplan. Antalet arenor där människor kan medverka ökar starkt beroende på framväxten av nya nätkulturer, menar man (Regional kulturplan i Örebro län 2012-2014, s. 7). Man framhåller vikten av att ha en webbaserad plattform för att bl.a. marknadsföra arrangemang. När den digitala infrastrukturen diskuteras i den litteratur vi valt att titta på, handlar det ofta om tillgängliggörandet av litteratur som är svår att få tag på, eller det digitala utanförskapet. Vi saknar dock texter som handlar om bibliotekets roll i sociala medier och andra exempel på ny nätkultur.

I Västernorrlands skrivning är biblioteket både ett fysiskt rum och ett digitalt genom att man vill erbjuda nättjänster. Folkbiblioteket är inne i en omvandlingsprocess där

allt mer av bibliotekens service erbjuds i digital och elektronisk form i hemmet via bibliotekens webbplatser. Detta har medfört att de fysiska besöken i biblioteken minskat. Samtidigt är biblioteken viktiga arenor för det demokratiska mötet, kulturupplevelsen och för den lokala kulturen, speciellt i de mindre kommunerna där biblioteken ofta är de enda "fria" och öppna mötesplatsen (Västernorrlands kulturplan s. 50).

Biblioteken i Västernorrland är kulturella arenor för inspiration, kunskap och upplevelser, för möten mellan människor och möten med litteratur och berättelser i olika former.

Ibid., s. 50.

I Västernorrlands kommunala biblioteksplaner talas mycket om mötesplatser där vi ser att det lågintensiva mötet framställs som viktigt. När man talar om lågintensiva och högintensiva möten bör det poängteras att det inte finns någon inneboende värdering i begreppen. Det ena är alltså inte bättre än det andra. Audunson menar att mötesplatsen genererar socialt kapital.

Lavintensive møteplasser er arenaer der vi eksponeres for andre verdier og interesser.

Audunson 2012, s. 44.

Audunson nämner mångfalden som en utmaning för biblioteken. Han menar också att ett varierat och mångkulturellt samhälle ökar valfriheten för den enskilde individen (Audunson 2012, s. 47).

Jane Jacobs talar å andra sidan om människors primära och sekundära funktioner som ett sätt att generera mångfald (Jacobs 2005, s. 189). Det handlar om att människor kommer till en viss plats av delvis samma orsak, men vid olika tillfällen. Genom att se till att ha en bredd av aktiviteter ökar möjligheten att människor möts och att mångfald skapas. Vi menar att vi i flera av de regionala och kommunala planerna märker en vilja att nå mångfald i verksamheten och att man på detta sätt vill få en bredare och intressantare verksamhet som lockar fler människor till sig. Upplevelsen är central i flera av planerna som vi ser i många av citaten i vår uppsats. I Figur 3 visar de danska författarna att upplevelse (experience) är ett av de centrala begreppen i deras diskussion kring bibliotekens nya biblioteksrum (Jochumsen, Hvenegaard Rasmussen, & Skot-Hansen 2010, s. 2). I de åtta regionala mål för kulturen i Örebro som presenteras i kulturplanen är det första "Kreativa och tillgängliga mötesplatser" (Regional kulturplan i Örebro län 2012-2014, s.8).

Kultur ska vara möjlig att uppleva och möta för alla regionens invånare. Gamla och nya mötesplatser utvecklas, såväl fysiska som virtuella.

Ibid., s. 8

I litteraturgenomgången presenterar vi Hanna Carlssons avhandling Den nya stadens bibliotek (2013) som beskriver Malmö stadsbiblioteks strategidokument och hur de hela tiden anspelar på en föreställning om att biblioteket utgör en mötesplats i staden.

"I En ny tid, nya möjligheter och ett nytt bibliotek beskrivs hur Stadsbiblioteket, genom sin nya verksamhetsinriktning, genomgår en omvandling från "ett klassiskt bibliotek till 'great good place'" där biblioteksrummet anpassas till en ny värld med nya förutsättningar.

Ibid., s. 69

I Carlsson avhandling framträder Floridas föreställning om den kreativa klassens krav på platsspecifika kvalitetskrav som kopplade till föreställningen om folkbibliotekets roll som en demokratifrämjande mötesplats. Malmö stadsbibliotek framställs som tolerant och integrerande. Carlsson skriver sedan att stadsbibliotekets traditionella instrumentalitet och betydelse för lokalsamhället som att bidra till medborgerligt deltagande i politik och civilsamhälle här samverkar med mer lokalpolitiskt ekonomiskt laddade krav (Ibid., s. 69). I den Regionala kulturplanen i Örebro län 2012-2014 beskrivs folkbiblioteken som kreativa och tillgängliga mötesplatser och kanske går det att utläsa en ambition att kombinera det traditionella folkbibliotekets tillgänglighetsaspekt med det mer kreativa som signalerar ett mer platsspecifikt kvalitetskrav på motsvarande sätt som Carlsson diskuterar i sin avhandling. Den demokratiska mötesplatsen får dubbla värden kopplade till medborgligt deltagande och bilden av den toleranta staden (Ibid., s. 69).

4.3.2 Medborgaren och samverkan

I materialet ser vi att det finns en syn på medborgaren som en individuell person som själv ska klara att föra dialogen med det omgivande samhället. Den enskilde medborgaren ska på egen hand driva sin personliga utveckling. Avsaknaden av hjälp och stöd är tydlig. I vårt material benämns individen konsekvent som medborgaren. I den gamla bibliotekslagen från 1996 läser vi i 2§: ”Till främjande av intresse för läsning och litteratur, information, upplysning och utbildning och samt kulturell verksamhet i övrigt skall alla medborgare ha tillgång till ett folkbibliotek”. I den nya lagtexten från 2013 finner vi istället formuleringen: ”Biblioteksverksamhet ska finnas tillgänglig för alla”. Den nya lagtexten innebär att det nu blir möjligt för papperslösa och personer som saknar svenskt medborgarskap att erhålla lånekort och använda biblioteket på samma sätt som alla andra. Det ökar tillgängligheten och stänger inte någon ute, speciellt viktigt för de grupper som verkligen är i stort behov av biblioteket.

Bibliotekarien som en del i verksamheten nämns inte i materialet som någon som på ett strategiskt sätt kan hjälpa till att skapa stödstrukturer för utsatta medborgare. I figur 3 vill de danska forskarna illustrera att biblioteken kan arbeta med att stödja individen i dess strävan efter mer erfarenhet och delaktighet. Figuren pekar på olika funktioner som ett bibliotek eller kulturhus ska ha för att stötta individen på bästa sätt. Här har man stoppat in individen i en modell med människans behov av utveckling i centrum. Modellens horisontella axel handlar om bibliotekets roll i samhället och dess möjlighet att stärka medborgarens självständighet och dess förmåga till problemlösning (Jochumsen, Hvenegaard Rasmussen, & Skot-Hansen 2010, s. 2). Om man lyckas skapa mötesplatser på biblioteket kan det få positiva konsekvenser för samhället i stort.

I artikeln *Kultur til tiden* menar Dorte Skot-Hansen att en ny vision för kulturpolitiken behövs. Det krävs en dialog i en föränderlig samtid. En curator, en person som har insikt i både form och innehåll kan genom att synliggöra sina egna förutsättningar och resonemang bidra till att kulturen blir ett ställe människor själva uppsöker av lust och inre nödvändighet för att finna sina rötter och teckna sin framtid (Skot-Hansen 1999, s. 22). Vi menar också att det krävs personal som aktivt arbetar med samverkan.

För att det ska vara möjligt att göra skillnad för den enskilde individen måste bibliotekets personal och verksamheten också välja strategiska partners i lokalsamhället. De nödvändiga samverkanpartners kan som vi ser det, vara de som

arbetar med utsatta grupper i samhället. I materialet kan vi utläsa effekterna av samverkan såsom att kulturella arenor ska skapas och att biblioteket ska utgöra en central roll för den kulturella och sociala välfärden. Biblioteket ger medborgaren redskap för att fungera i ett demokratiskt samhälle som ska vara en neutral plats som inte är kopplad till hemmet, jobbet eller skolan.

Samverkan handlar om folkbibliotekets förmåga att samverka med det omgivande lokalsamhället. När vi här funderar kring samverkan på ett mer lokalt plan ser vi kopplingar till begreppet *relationer* i den danska modell som beskriver biblioteket utifrån begreppen *place, space och relations* (Figur 4). Relationer beskrivs i tre termer: partnerskap & kreativa allianser, hybrid kulturarena och kreativ jordmån och syftar på vilka olika roller biblioteket kan spela i förhållande till lokalsamhällets utveckling (Hvenegaard Rasmussen, Jochumsen & Skot-Hansen 2011, s. 16). Vi menar att det saknas ambitioner till en mer djupgående samverkan i planerna som vi studerat. De danska forskarna ställer sig frågan: "Hur kan biblioteket bidra till utveckling av samhällets kreativitet och innovation genom nya relationer?". Den typen av frågeställningar saknas i materialet där det förutsätts att individen skaffar sig dessa relationer på egen hand. Vi ser en önskan om att människor ska bidra till samhällsutveckling, men inte några svar på hur.

I citaten nedan ser vi exempel på hur Västernorrland definierar sin regionala biblioteksverksamhet och de samverkansvinster som är möjliga att göra tillsammans med andra aktörer. Samverkan kan dels handla om samverkan mellan olika bibliotek i en region, individens behov. I Västernorrland trycker man på skrivandet som ett viktigt uppdrag att samverka kring, där lokalsamhället utgör en viktig part.

Biblioteken i Västernorrland utgör en helhet och bidrar i samverkan till länets utveckling.

Västernorrlands kulturplan, s.50.

Inriktningen för ett mer utvecklat samarbete mellan olika bibliotek i Västernorrlands län utgår från den enskildes behov av biblioteks- och informationservice. Genom regional bibliotekssamverkan och närmande mellan biblioteken uppnås ett högre resursutnyttjande och därmed en ökad kvalitet på service till länets invånare.

Ibid., s. 51

Skrivande är en konstnärlig och kreativ verksamhet men också en utkomst för ett antal skribenter och författare i länet. Ett uppdrag för skrivande skulle kunna formuleras utifrån följande inriktningar: samverkan med bibliotek, utbildnings- och kulturinstitutioner, litterära föreningar, folkbildning m.fl. utveckla skrivandet i alla former i länet.

Ibid., s. 54.

I skriften *Verka samman* menar Annette Johansson att genom samverkansmodellen har en större förståelse för biblioteket som kulturhus och mötesplats skapats. Detta kan bero på att de regionala huvudmännen fått ökade insikter om fördelarna med bibliotek som kulturhus (Johansson, 2012 s. 8). Resultatet i examensarbetet *Ett öppet fönster - en studie av lokalsamhällets betydelse för biblioteksverksamheten* pekar i samma riktning. Författarna menar att landsortsbiblioteken är mer moderna integrerade kulturhus än städernas stadsdelsbibliotek. Detta beror på att cheferna arbetar med att profilera sig i lokalsamhället och i politiska sammanhang (Rosengren & Urbanusson

2010, s. 29). I kulturplanen för Blekinge ser vi ett tydligt exempel på detta. I avsnittet om Karlshamns kommun beskrivs hur man vill utveckla verksamheten genom ökad samverkan mellan bibliotek och olika kulturaktörer:

Att utveckla verksamheterna i Lokstallarna är en viktig möjlighet för framtida kultur i Karlshamn. Det finns också långt framskridna planer på ett nytt biblioteks- och kulturhus.

Blekinges regionala kulturplan, s.23.

Stödja utvecklingen av bibliotek som kulturhus - Regionbiblioteket ska stödja kommunerna i deras utvecklingsarbete att lyfta biblioteken som kulturella mötesplatser.

Regional kulturplan i Örebro län 2012-2014, s. 41

I samtliga kulturplaner betonar man vikten av att förbättra tillgängligheten till kultur för att därmed öka deltagandet. I *Spela samman*, i vilken kultursamverkansmodellen beskrivs, trycker man på vikten av att det finns ett varierat kulturutbud av hög kvalitet i hela landet. För att uppnå det krävs samverkan över läns- och kommungränser. Staten uppmärksammar att de målsättningar som finns för tillgänglighet och delaktighet får genomslag (Sverige. Kultursamverkansutredningen 2010, s. 65). ABM-verksamhet - samverkan mellan arkiv, bibliotek och museer - är ett sätt att arbeta med frågan. I Västernorrland har man ett långt framskridet samarbete där stort fokus ligger på regionens tradition och historia, vilket vi inte ser i vårt övriga material.

I Västernorrland finns det en omfattande museiverksamhet. I Sundsvall, Sollefteå och Örnsköldsvik finns kommunala museer. I Sundsvall finns verksamheten samlökaliserad med arkiv och bibliotek och museet har en tydlig profil vad gäller området industrihistoria.

Västernorrlands kulturplan, s. 35

I Kulturmagasinet i Sundsvall samverkar folkbibliotek, stadsmuseum och arkiv inom en och samma byggnad.

Västernorrlands kulturplan, s. 49

Som tidigare nämnts menar Jenny Johannisson att en av tankarna bakom kultursamverkansmodellen var att decentralisera kulturpolitiken, föra kulturpolitiken närmare medborgarna (Johannisson, 2012 s. 295). Genom samverkan ska det skapas nya arenor för kultur. I Härnösand vill man därför utveckla samverkan.

Några av kommunens utvecklingsområden är det maritima kulturarvet och att skapa nya arenor för kultur. Samverkan med landstinget kring kulturarvsinstitutionerna Sambiblioteket och Murberget kommer att fortsätta utvecklas.

Västernorrlands kulturplan, s. 25.

En av förutsättningarna för kultursamverkansmodellen var etablerandet av samarbetet mellan region och kommun för att få igång en dialog med det civila samhället och kulturutövarna (Nathanson & Eriksson 2010, s. 44). I den regionala kulturplanen för Västernorrland beskrivs dialogprocessen som föregått kulturplanen, i en ambition att ta del av medborgarnas synpunkter. En dialogprocess där 500 länsbor intervjuades ledde till att man identifierade en rad övergripande utvecklingsområden där folkbiblioteken också ingår. I undersökningen framgick att 58 % ansåg kulturutbudet som av stor vikt

för en god boendemiljö (Västernorrlands kulturplan, s. 6). Vi tror att det krävs stödstrukturer, dvs. strategier och metoder för att utveckla dialogen med medborgaren. I Västernorrlands kulturplan menar man att förutom fysisk tillgänglighet är ökad tillgänglighet till kulturlivet viktig. Genom att utjämna skillnaderna i möjlighet till deltagande mellan stad och landsbygd blir tillgänglighet möjlig för fler. De små biblioteken blir kulturella arenor (ibid., s. 50). I citaten nedan ser vi exempel på hur Västernorrland definierar sina regionala mål för kulturen.

Kultur är en självklar del av länets infrastruktur. Kultur är också en utvecklingsfaktor i näringslivet likaväl som i samhället i övrigt. Kultur synliggör demokrati, tradition och social gemenskap.

ibid., s. 16.

En av de centrala strategierna i tillgänglighetsdiskursen är att stödja biblioteken som mötesplats och arenor för kulturupplevelser samt utveckla strategisk samverkan ur ett medborgarperspektiv. Detta ser vi som ett sätt att öka tillgängligheten till biblioteket och samhället

Biblioteken i Blekinge ska vara våra lokala kultur- och kunskapscentrum, en mötesplats för alla.

Blekinges regionala kulturplan, s. 46

4.3.3 Subjektpositioner

I tabellen nedan listar vi de utsagor som rör diskursen för tillgänglighet som vi funnit i vårt material. Därefter definieras de centrala begreppen i utsagorna. De subjektpositioner som kommer till uttryck i diskursen är medborgare, individ och institution.

Det subjekt som positioneras i denna diskurs är medborgaren som vi ser som mästersignifikant. Medborgaren positioneras som en kulturkonsument som är aktiv och medskapande.

Olika målgrupper synliggörs, barn- och unga är den som är extra tydlig. Barn och unga positioneras som kulturskapare där eget skapande och möjlighet till deltagande är centralt.

Bibliotekspersonalen är ett subjekt vi saknar i materialet medan biblioteket som institution positioneras som subjekt. Andra institutioner, tillika samarbetspartners som t.ex. museer, biografier och arkiv är också tydliga subjekt i materialet. Utsatta individer nämns i relation till biblioteket som en social mötesplats.

<p>1. Utsagor <i>Hur benämns bibliotek som kulturhus?</i></p> <ul style="list-style-type: none"> • Kulturella arenor för inspiration, upplevelser och kunskap • Samverkan och/eller samlokalisering av olika 	<p>2. Begrepp <i>Hur definieras de centrala begreppen i utsagorna?</i></p> <p>Kulturell mötesplats</p>
--	---

<p>kulturinstitutioner</p> <ul style="list-style-type: none"> • Bibliotekets centrala roll för den kulturella och sociala välfärden och för den lokala och regionala utvecklingen. • För möten mellan människor, tankar och idéer • Ge medborgaren redskap för att fungera i ett demokratiskt samhälle. • En neutral plats för möten som varken är kopplade till hemmet, jobbet eller skolan • Möjligheter för andra kulturupplevelser genom den nya interaktiva tekniken • Biblioteken består av en fysisk och en virtuell arena • Husvagnen Bubblan samverkar med andra kulturaktörer • Mötesplatser behöver utformas av andra nya behov, tex Husvagnen Bubblan • Aktiva arenor för eget skapande • Kulturupplevelser och eget skapande 	<p>Mångfald – i brett perspektiv</p> <p>Folkbiblioteket är samhällets ”tredje plats”- demokratisk arena och social möteplats</p> <p>Ökad kulturkonsumtion - genom digitalisering</p> <p>Tillgänglighet – fysisk, digital</p> <p>Delaktighet -eget skapande, låga trösklar</p>
<p>3. Subjektpositioner <i>Vilka subjektpositioner kommer till uttryck?</i></p> <ul style="list-style-type: none"> • Medborgare/individ/aktiv medborgare • Barn och unga • Insitutioner 	<p>4. Diskurser <i>Vilka diskurser kan urskiljas?</i></p> <p>Tillgänglighetsdiskursen</p>

Tabell 5: Tillgänglighetsdiskursen enligt vår analysmodell.

4.4 Diskursernas relationer

I vår analys har vi kunnat konstatera att innebörden av bibliotek som kulturhus inte alltid framträder tydligt i materialet. Trots det framträder två diskurser: tillväxtdiskursen och tillgänglighetsdiskursen. Dessutom ser vi en struktur som styr innehållet i främst de kommunala biblioteksplanerna och den kallar vi biblioteksadministrativ struktur. Den går inte att kalla diskurs eftersom den inte med ord är uttryckt i vårt material utan snarare framträder som ett strukturellt raster. Vi kan därmed konstatera att det faktum att det finns en bibliotekslag utgör en alldeles särskild styrning som det inte finns någon motsvarighet till i annan kulturverksamhet.

Kultursamverkansmodellen infördes 2010 av staten med ambitionen att kulturen skulle bli mer tillgänglig för att därmed öka deltagandet (Nathanson & Eriksson 2010 s. 69). Bibliotekens fysiska närvaro och verksamhet är viktig i regionernas kulturella

infrastruktur. I skriften *Verka samman* (Johansson 2012, s. 9) konstaterar man att en effekt av kulturplanarbetet är att det lokala bibliotekets funktion som kulturhus uppmärksammas av de regionala huvudmännen. Kultursamverkansmodellens utgångspunkter för statens stöd är att utveckla infrastrukturen, främja regional mångfald och ge kulturskapare i hela landet möjligheter att utveckla sitt konstnärskap (Sverige. Kultursamverkansutredningen 2010, s. 12). I *Under konstruktion* av Harding & Nathanson finner vi syftet med kultursamverkansmodellen:

Syftet med modellen var att överföra beslutsmyndighet till instanser närmare medborgarna, skapa större flexibilitet i den regionala kulturpolitiken och samtidigt möjliggöra nya lösningar i olika regioner, anpassade efter varje regions specifika behov.

Harding & Nathanson 2012, s. 11

Vi menar att bibliotekets förändring från traditionell verksamhet till kulturhus kan förankras i denna syftesformulering. Beroende på vilka samverkansparter man har lokalt inom kultur och samhälle, så kan lösningen att göra biblioteket till kulturhus innebära ökad samverkan och utveckling. I de planer som framtagits efter modellens införande ser vi olika ambitioner vilka tydligt framträder i våra diskurser. Gemensamt i alla texter är skrivningar om samverkan och kulturen som tillväxtfaktor. Vi ser ambitioner att alla kulturinstitutioner ska samverka bredare.

I de politiska dokumenten i vårt material – de regionala kulturplanerna och de regionala/lokala biblioteksplanerna – framställs bibliotek som kulturhus på olika sätt. Detta kan bero på att planerna har olika förutsättningar och uppdrag. Politiska strategidokument fördjupar inte bilden utan är ett utfall av en dialog med olika parter som kommuner, civilsamhälle och kulturaktörer. Dessa dokument sammanställs av tjänstemän och beslutas av politiker i kulturnämnder eller motsvarande. Skrivningarna är öppna för tolkningar som ska kunna konkretiseras i handlingsplaner och liknande.

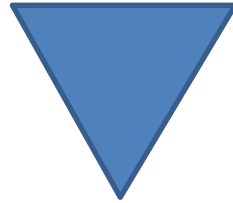
Ökad kulturkonsumtion som vi kopplar till tillgänglighetsdiskursen är en gränsöverskridare då själva begreppet kulturkonsumtion hör hemma i tillväxtvokabulären. Men vi tycker att innebörden och det sätt som den beskrivs i materialet mer är kopplad till medborgarens agerande och därmed hör hemma i tillgänglighetsdiskursen. Här tycker vi oss se en diskursiv kamp mellan de två diskursernas kamp för att uppnå hegemoni (Winther Jørgensen & Phillips 1999, s. 13).

Diskurserna i vårt material har likheter med den modell som Vestheim kom fram till då han studerade norsk kulturpolitik för tjugo år sedan. Han menade att det finns ett spänningsfält mellan de olika aspekterna på kulturpolitik, den humanistisk-sociala, den byråkratiska och den ekonomiska (Vestheim 1995, s. 229-233). Vi menar att vår biblioteksadministrativa struktur överensstämmer med den byråkratiska rationaliteten i Vestheims modell som innebär styrning efter tydligt regelverk som t ex en bibliotekslag. Den ekonomiska rationaliteten utgår ifrån att politiken ställer krav på ekonomistyrning vilket stämmer med vår tillväxtdiskurs. Det handlar också om att kulturen och biblioteken genererar värden kopplade till tillväxt. I den svenska kulturpolitiken har det ekonomiska perspektivet på senare år växt sig betydligt starkare. Den humanistisk-sociala rationaliteten som motsvarar vår tillgänglighetsdiskurs var tillsammans med den byråkratiska traditionellt dominerande. Den sociala dimensionen saknas i tillväxtdiskursen men betonas istället i

tillgänglighetsdiskursen. I modellen nedan använder vi Vestheims kulturpolitiska modell men med våra egna resultat.

Diskursen om tillväxt
Ekonomisk rationalitet

Diskursen om tillgänglighet
Humanistisk –
social rationalitet

Biblioteksadministrativ struktur
Byråkratisk rationalitet

Figur 6: Våra diskursers dimensioner med utgångspunkt från Vestheims kulturpolitiska modell (1995).

Vi har i vår modell vänt på triangeln och i botten har vi placerat den biblioteksadministrativa strukturen som vi menar utgör ett säkerställande av bibliotekens existens och kvalitet. Den utgör ett grundfundament i modellen. De två diskurserna pekar på två utvecklingslinjer gällande biblioteket som kulturhus. Hur de olika delarna relaterar till varandra kommer vi att gå närmare in på i följande kapitel.

5 Slutsatser och diskussion

I vår magisteruppsats har vi haft som syfte att identifiera, analysera och diskutera hur föreställningar om folkbibliotek som kulturhus framträder i regionala och kommunala kultur- och bibliotekspolitiska styrdokument. Vi har studerat materialet med utgångspunkt från Laclaus och Mouffes diskursteori.

Laclau och Mouffes utgångspunkt är att diskursen konstruerar den sociala världen i betydelse, men eftersom språket är instabilt kan den inte låsas fast. Diskursen omformas dessutom ständigt i kontakten med andra diskurser. ”Därför är nyckelordet i teorin *diskursiv kamp*. Olika diskurser – som var för sig representerar ett bestämt sätt att tala om och uppfatta den sociala världen – kämpar hela tiden mot varandra för att uppnå hegemoni, alltså för att låsa fast språkets betydelse på sitt eget sätt” (Winther Jørgensen & Phillips 1999, s. 13).

De olika diskurser som framträder i vårt material är tillväxt- respektive tillgänglighetsdiskursen samt en biblioteksadministrativ struktur. I det här kapitlet kommer vi att föra en diskussion med utgångspunkt från det som i vår analys framträder ur materialet. Som framgått av föregående kapitel ser vi att biblioteket som kulturhus kan utvecklas inom båda diskurserna men givetvis utifrån olika förutsättningar och med olika resultat.

5.1 Föreställningar om folkbibliotek som kulturhus

I det här avsnittet beskriver och analyserar vi de föreställningar om bibliotek som kulturhus som vi identifierat i vårt material.

Folkbiblioteken idag verkar i ett nytt kulturpolitiskt sammanhang där utvecklingsperspektivet är tydligt. Den nationella kulturpolitiska målsättningen handlar om lokal och regional utveckling i samspel med medborgarna. Biblioteken måste också förhålla sig till de kvalitetskrav som lagen ställer på bibliotekens verksamhet. Det blir en växelverkan mellan dessa två krav. Att biblioteken utvecklas till kulturhus tror vi kan vara ett sätt att positionera biblioteket så att kulturen blir en angelägenhet för alla. Bibliotek som kulturhus kan genom sin breda kulturverksamhet bli en angelägenhet och hamna på politikernas agenda. Frenander menar att redan med skatteutjämnningen 1965 då medel från stat överfördes till kommunerna att överta ansvaret för bland annat biblioteken. Redan då kom biblioteken att ingå i ett vidare kulturpolitiskt sammanhang (Frenander 2013, s. 82). Genom att benämna biblioteket som kulturhus återfår biblioteket den roll som skapades redan med den nya kulturpolitiken på 70-talet då biblioteken blev kommunalt finansierade nav i det lokala kulturlivet.

5.1.1 Tillväxtdiskursen

I vårt material framträder tillväxtdiskursen med ett tydligt regionalt utvecklingsperspektiv som särskilt framträder i de regionala kulturplanerna. Kulturplanerna är ofta skrivna i överensstämmelse med de regionala utvecklingsplaner som finns i landstinget/regionen. Det blir viktigt att kunna räkna ut och peka på effekten eller vinsten av kulturen. Bilbaoeffekten är ett exempel på hur kultur kan

generera tillväxt i en stad till följd av ikonstatusen från t.ex. ett konstmuseum. Det står mycket om samverkan och vikten av dialog i kulturplanerna. I en global ekonomi är det viktigt att man har regional och lokal förankring för att nå utveckling. Kultursamverkansmodellen kan gynna processen av lokal och regional utveckling genom den samverkan och dialog som förs mellan region och kommun. Det krävs också att andra aktörer finns med i samverkan, t.ex. civilsamhälle, näringsliv och akademi. Det är viktigt att kultursamverkansmodellen förankras i kommunen. Centrala begrepp i tillväxtdiskursen är ekonomisk och social tillväxt, attraktionskraft för boende och besökare, biblioteket som landmärke och kulturen som motor i samhällsutvecklingen. I tillväxtdiskursen framträder kulturen och den kulturella infrastrukturen tydligt som en ekonomisk tillväxtfaktor, men vi saknar aspekten hållbar utveckling och en social dimension. De regionala kulturplanerna präglas av de statliga målen för kulturpolitiken och av en instrumentell syn på kulturen. Vi ser att det finns exempel på lokala- och regionala kulturplaner som utgör stödstrukturer för att få igång tillväxt.

Det som framträder i tillväxtdiskursen tycker vi är positivt då bibliotekens verksamhet har kommit att ingå i ett bredare sammanhang både inom kultur men även inom andra områden. Samverkan och utveckling i sin tur kan påverka biblioteks utveckling mot kulturhus. Terminologin som används har tydlig koppling till ekonomiskt tillväxt. Det finns ett värde i att kulturen finns med när man pratar folkhälsa och kulturens betydelse, kulturen som attraktionskraft och kulturen som en näring i sig. Den sociala dimensionen saknas dock vilket innebär att kultur- och biblioteksfrågor inte når alla. Biblioteken utgör med sin omfattande geografiska spridning en betydande kulturell infrastruktur. Det finns också en fara i om tillväxtaspekten bara skulle dominera bibliotekens verksamhet. Det finns en fara för utarmning om tillväxtaspekten blir för stark eftersom den kan exkludera människor. I de regionala kulturplanerna, som är präglade av tillväxt perspektivet, ser vi starka friska medborgarna som deltar i samhället.

Vi menar att det är viktigt att biblioteken är en del i samhällsutvecklingen och en del av den kommunala infrastrukturen. Biblioteket får inte bli en isolerad ö i samhället. Den ekonomiska ramen för Kultursamverkansmodellen är baserad på att den totala kostnaden inte ska öka trots att man tänker sig en utveckling av kulturen, vilket kräver samverkan med parter utanför kulturens område. Vi ser i vårt material att biblioteken som kulturhus förväntas bidra till att kulturen genererar tillväxt i ett lokalsamhälle. Subjektpositionerna i tillväxtdiskursen är bland annat politiker och tjänstemän i sina roller som beställare och finansiärer. Vi tror att det kan vara viktigt att diskutera kultur med begrepp ur tillväxtvokabulären, ett språkbruk som används inom andra samhällsområden. Det kan vara lättare att få medel till biblioteket om man pratar om bibliotek som kulturhus, då man öppnar upp för flera kulturuttryck som kan attrahera fler medborgare. Genom att erbjuda ett attraktivt kulturliv för boende, turister och sommarboende vill man få dessa att betala skatt och konsumera varor och tjänster. Sjögren undersöker i sitt arbete vilken roll folkbiblioteket kan spela i den regionala/lokala utvecklingen. Utsagorna i arbetet pekar på motiv som upplysning, social förändring och ekonomisk tillväxt. Genom den starka betoningen på biblioteket som mötesplats som fanns i de studerade planerna förstärktes motivet social förändring beträffande folkbibliotekets roll i den regionala/lokala utvecklingen (Sjögren 2012, s. 57).

5.1.2 Tillgänglighetsdiskursen

När Dorte Skot-Hansen och Marianne Andersson (1994) talar om empowerment, finns det mycket som anknyter till tillgänglighetsdiskursen, förmågan hos en plats att skapa förutsättningar till kultur, identitet och socialt kapital.

I tillgänglighetsdiskursen har den sociala hållbarheten i stället en stark ställning. Här framträder den traditionella biblioteksverksamheten med biblioteket som mötesplats och arena. Där finns en tilltro till mötesplatsens egenvärde, men för att det ska bli en mångfald i mötena behövs aktiviteter som för samman människor som annars inte skulle mötts.

Vilka de olika funktionerna i kulturhuset ska vara finns inte direkt beskrivet i vårt material. När vi funderar fritt ser vi förstås en stark bibliotekskoppling med kompetent personal som finns där för den primära funktionen som bibliotek. Det kan också vara så att staden eller samhället saknar mötesplatser och att ett riktigt bra café och/eller restaurang kan locka många. Kombinerat med olika kulturella aktiviteter, både arrangerade och spontana, kan kulturhuset bli en attraktiv plats för invånarna att vara på. Högintensiva möten där vi kan möta likasinnade eller lågintensiva möten där man befinner sig på mötesplatser som mer präglas av en mångfald (Audunson 2012, s. 44).

När det gäller att främja den regionala mångfalden skulle biblioteken kunna vara den öppna plats som absorberar lokalsamhällets essens och det ställe i kommunen där man kan mötas, diskutera och skapa kunskap genom kultur men även i förhållande till andra områden i samhället. Detta kräver medborgarnas aktiva deltagande men också att biblioteken skapar mötesplatser som främjar öppenhet och dialog. Låga trösklar tror vi är en förutsättning för att engagera medborgarna och göra biblioteket till deras. Subjektpositionerna i denna diskurs är främst aktiva medborgare och barn och unga. Vi ser i diskursen att medborgarna positioneras som aktiva och medskapande. Detta ställer krav på biblioteket som vi menar måste anpassa sin verksamhet och fysiska miljö.

Samverkan är centralt i både tillväxt- och tillgänglighetsdiskursen. Samverkan är viktig för att skapa ekonomisk tillväxt och för att nå alla medborgare. Men bibliotekarien är inte synlig i det material vi studerat. Vi menar att det också krävs personal som aktivt arbetar för att få till fungerande samverkan. I artikeln *Kultur til tiden* menar Dorte Skot-Hansen att en ny vision för kulturpolitiken behövs. Det krävs en dialog i en föränderlig samtid. En curator, en person som har insikt i både form och innehåll kan genom att synliggöra sina egna förutsättningar och resonemang bidra till att kulturen blir ett ställe människor själva uppsöker av lust och inre nödvändighet för att finna sina rötter och teckna sin framtid (Skot-Hansen 1999, s. 22).

5.1.3 Den biblioteksadministrativa strukturen

Under arbetet med magisteruppsatsen har vi sett att de kommunala biblioteksplanerna är starkt präglade av innehållet i lagen. Vi tycker dock att bibliotekslagen har fått ett alltför stort genomslag i de kommunala biblioteksplanerna. Planerna blir lätt stelbenta och kommer att omfatta alla paragraferna i bibliotekslagen. Vi tycker att de kommunala biblioteksplanerna borde vara strategiska dokument angelägna för alla medborgarna i lokalsamhället. Det är viktigt att man förhåller sig till bibliotekslagen

och väljer att särskilt fördjupa sig i angelägna frågor som gärna har koppling till andra strategiska dokument i kommunen/regionen. Bibliotekslagen syftar i grunden till att säkerställa en långsiktig kvalitativ biblioteksverksamhet för alla.

Bibliotekslagen utgör en långsiktig trygghet för verksamheten och säkerställer bibliotekens existens. Flera av de biblioteksplaner vi studerat verkar enbart ha utgått från lagens ramverk och blir då lätt statiska och mindre innovativa. Vi menar att den typen av planer skulle kunna motverka en utveckling av bibliotek som kulturhus. Det finns dock ingenting i lagen som motverkar bibliotekets utveckling mot kulturhus, tvärtom har skrivningen om kultur blivit tydligare. I lagen använder man inte längre begreppet ”medborgare” utan talar om ”alla”. Bibliotekets verksamhet vänder sig således till alla, inte bara svenska medborgare. Bibliotek i alla kommuner, nu med en samverkansmodell som ska verka för samverkan mellan region och kommun.

I vårt arbete har betydelsen av bibliotekslagen tydliggjorts. Vi menar att det är viktigt att den biblioteksadministrativa strukturen, det vill säga bibliotekslagen finns med eftersom det innebär en jämvikt och stabilitet för bibliotekens grundläggande funktioner. Det finns också en uppenbar risk att snabba politiska beslut skulle kunna få för stark inverkan på verksamheten om inte lagen fanns. En tröghet i besluten tror vi i det här fallet är positivt.

5.2 Att förstå folkbibliotek som kulturhus

I det här avsnittet analyserar och diskuterar vi hur olika föreställningar om bibliotek som kulturhus återspeglas i regionala och kommunala kultur- och biblioteksplaner. Detta återkopplar till vår andra frågeställning.

I kultur- och biblioteksplanerna på regional och kommunal nivå framgår det tydligt att den statliga nivån och dess mål har starkt inflytande över innehållet i planerna. Det är antingen bibliotekslagen och dess innehåll som påverkar eller den nya kultursamverkansmodellen och dess kulturpolitiska målsättning. I kulturplanerna ser vi att kulturhusbegreppet fungerar som en konceptualisering av biblioteksverksamheten in i samverkansmodellen. Genom att biblioteken redan finns i kommunerna och samverkar med många aktörer finns det förutsättningar för att biblioteken får rollen som kulturhus. Biblioteken har genom sin breda verksamhet och utgör med sin geografiska närvaro på många platser en kulturell infrastruktur.

När kultursamverkansmodellen infördes följde inte några pengar med, utan samverkan skulle generera tillväxt i sig själv. Kulturen finns alltså inte bara för sin egen skull utan som ett medel för tillväxt. Kultursamverkan ska resultera i mera kultur för pengarna. Politiken har en stor betydelse här: alliansregeringen 2010-2014 hade en instrumentell kultursyn som präglar kulturpolitiken både nationellt och lokalt. Regeringen lade stor vikt vid tillväxt och det genomsyrade även kulturpolitiken. Det finns därmed en risk att kulturen blir marginaliserad om den inte anses bidra med tillräckligt stor tillväxt.

Om bibliotekslagen säkerställer bibliotekets roll i demokratin så kan vi utläsa en vilja att utveckla demokratin för att få fler medborgare aktiva i kulturella aktiviteter. Vi menar, liksom Dorte Skot-Hansen (1999), att biblioteket kan utgöra en drivande kraft i samhällsutvecklingen. För att det ska vara möjligt ser vi att alla tre parametrarna i vår

modell (figur 6, s.48) är viktiga. I sin modell (figur 2, s. 9) förklarar Vestheim att kulturpolitiken växt fram i spänningsfältet mellan de sociala, administrativa och ekonomiska rationaliteterna (1995). Vi kommer fram till en liknande slutsats i vår analys där vi menar att det finns ett spänningsfält mellan våra diskurser och den biblioteksadministrativa strukturen (figur 6, s. 48). Vi menar att i vår studie framträder den biblioteksadministrativa strukturen som en bas, utifrån vilken två utvecklingslinjer blickar; tillväxtdiskursen och tillgänglighetsdiskursen. De två linjerna skiljer sig markant men kan i olika utsträckning sammanstråla. En stor skillnad i samhället idag är att det finns ett stort fokus på individ och konsumtion vilket vi också ser spår av i vårt material.

En särskild myndighet, Myndigheten för kulturutveckling, har fått i uppdrag att mäta effekter av kulturåtgärder. I vårt material talas om tillväxt på ett självklart sätt utan att man definierar vad begreppet innebär. Här finns både explicita och latent föreställningar om tillväxt som vi upplever inte är tydliggjorda. Detta visar att tillväxtdiskursen är viktigare eller mera styrande än tidigare om kulturen måste rättfärdigas genom tydliga resultatbeskrivningar. Bibliotekens status är stark, men skulle kunna vara svårare för t ex bild- eller scenkonst om kopplingen till tillväxt och lönsamhet blir alltför stark. Därmed försvåras konstruktivt samarbete mellan olika aktörer.

I en global värld är det viktigt att ha en lokal och regional förankring som kan möjliggöras genom stödstrukturer i form av kultur- och biblioteksplaner. Genom att träffas och mötas skapas mervärde som bidrar till personlig utveckling och i förlängning tillväxt. Digitaliseringen kan ha påskyndat samverkansmodellens genomförande mot en mer decentraliserad kulturpolitik. Vi funderar på om det i skrivningarna är statens behov av välfungerande samhällsmedborgare som tillfredställs eller medborgarens egna behov. I *Från kulturpolitik till bibliotekspolitik? Folkbibliotek och kultursamverkansmodellen* undersöker Jenny Johannisson statens åtgärder på folkbiblioteksområdet och hur samverkansmodellen har påverkat biblioteken (Johannisson 2012, s. 293). Ända sedan 1960-talet har ett centralt retorisk grepp för kulturpolitiken varit just decentralisering. Det finns en strävan efter kultur i hela landet och en förhoppning om att politisk-administrativa beslut kring kulturpolitikens utformning bör fattas nära de medborgare som berörs. Kultursamverkan syftar också till att fler ska ta del av kulturen.

Modellen att staten lämnar en pengapåse till regionerna bidrar till att ge regionerna en chans att genom samverkan med kommunerna få till en lokalt välförankrad kulturpolitik. Man kan fundera på vad som skulle kunna ske om regionen bestämmer sig för att göra kultursatsningar som inte överensstämmer med de statliga ambitionerna. Vi har intrycket av att den statliga kontrollen är fortsatt stark. Vi konstaterar att den regionala kulturpolitiken till vissa delar har kopierats från den statliga nivån, men det krävs också att man på regional och lokal nivå definierar sin kulturpolitik för att kunna möta de nationella initiativen.

I flera av de studerade regionala kulturplanerna framgår det att genom kulturverkan modellen har den regionala kulturverksamheten fått ett försprång då de ofta föregår andra regionala utvecklingsplaner med fokus i dialog med kommunerna. Det gör att kultur kan spela in på den regionala nivån. Detta ser vi inte lika tydligt med

biblioteksplanerna framför allt inte de kommunala. De kommunala biblioteksplanerna borde upprättas med mer kontakt med de övergripande kommunala målsättningarna.

Detsamma gäller Kulturrådets och Kungliga bibliotekets olika uppdrag gentemot folkbiblioteken. Hur ska biblioteken förhålla sig till dem? Är det ett tydligt uppdrag, en nationell bibliotekspolitik eller bidrar det till större förvirring? Vi konstaterar att Region Skåne har fått en ramökning för sitt arbete med sitt arbete med bibliotek som kulturhus. Vi kan också konstatera att Kulturrådet är intresserade av fenomenet bibliotek som kulturhus eftersom man valt att satsa utvecklingsmedel på det. När det gäller Kungliga biblioteket handlar mycket om att kvalitetsförbättra de traditionella biblioteksfunktionerna. I bibliotekslagen finns en ny skrivning under rubriken ”Uppföljning”, där den myndighet som har uppdraget ska följa upp biblioteksplanerna. Idag ligger detta uppdrag hos Kungliga biblioteket. Vi ser att den statliga styrningen tar ett steg mot en nationell bibliotekspolitik, paradoxalt nog inom ramen för decentraliserad kultursamverkan. Är det en möjlig kombination? I Sverige har det inte funnits någon samlad nationell bibliotekspolitik motsvarande de som finns i andra nordiska länder.

Att göra bibliotek till kulturhus kan vara ett sätt för kommuner och regioner att lösa samverkan mellan olika kulturaktörer och andra med utgångspunkt från bibliotekens närvaro i kommunerna. Vi ser att biblioteken som kulturhus också kan vara ett sätt för biblioteken att positionera sig i samhället.

Meröppna bibliotek är ett sätt göra biblioteket till ett kulturhus, eftersom bibliotekets roll i lokalsamhället stärks och den ökade tillgängligheten öppnar upp även för andra kulturverksamheter på biblioteket. Ett meröppet bibliotek samspelar med moderna levnadsvanor och utnyttjar effektivare en befintlig resurs. Genom meröppet blir biblioteket också en angelägenhet för fler i samhället och kan bidra till större delaktighet. I november 2009 startade Veberöd sitt meröppna bibliotek som det första i landet. Utvärderingen "Tack vare det meröppna biblioteket finns det ett bibliotek även för mig" (2011) ett par år senare visar på en intressant utveckling av biblioteket. Den ökade tillgängligheten och det ökade samarbetet med andra lokala aktörer har stärkt bibliotekets roll. Veberöds bibliotek fungerar i högre utsträckning än tidigare som kulturhus i tätorten. Den meröppna biblioteksverksamheten har lett till ökat användande, fler låntagare, en förändrad yrkesroll för personalen och har också genererat en mer positiv syn på biblioteket.

På senare tid används begreppet kulturstråk allt oftare. Istället för att fokusera på en byggnad binder man samman flera kulturverksamheter och skapar ett attraktivt stråk som man har planer på i Ängelholm kommun.

5.3 Slutord

Vi kommer avslutningsvis att diskutera vår egen roll i arbetet samt föreslå relevanta frågor för fortsatt forskning.

Diskursanalysen har hjälpt oss att se det betydelsebärande i språket. Eftersom vi båda arbetar i biblioteksverksamhet har vi haft behov av en teori och metod som hjälpt oss

att hålla distansen och att se vårt material med ett utifrånperspektiv. Vi har valt att studera planer från andra regioner än Skåne.

Det har varit bra att vara två författare med erfarenhet från både kommunal och regional kulturverksamhet vilket har motverkat insiderpositionen. Vi har kunnat ifrågasätta varandras respektive ”sanningar” som har utmynnat i en insikt om att vi befinner oss i olika politiska sammanhang. Vi har hållit på ganska länge med den här uppsatsen och med tiden tycker vi att vi fått perspektiv och en ökad förmåga att vrida på begreppen. Genom att diskutera och skriva all text tillsammans har vi kommit fram till ett resultat som vi är helt överens om trots våra helt skilda erfarenheter. Vi har arbetat med uppsatsen på vår fritid och har inget uppdrag från våra respektive organisationer. Det i sig har gett oss frihet att förhålla oss självständigt till vårt resultat.

Vi har fått kämpa för att få ett utifrånperspektiv och samtidigt har vi dragit nytta av vårt inifrånperspektiv. Vi har, som beskrivits genom val av material, teori och metod, att vi arbetar två tillsammans, skapat förutsättningar för ett kritiskt förhållningsätt. Men vår stora utmaning har varit att både dra nytta av och förhålla oss kritiska till våra respektive inifrånperspektiv.

Våra slutsatser hjälper oss i vårt dagliga arbete då vi nått förståelse kring det kulturpolitiska sammanhang som biblioteken befinner sig i. Diskurserna visar på olika riktningar att strategiskt förhålla sig till vilket vi drar nytta av i vårt fortsatta arbete.

Vidare forskning

I vår undersökning har vi svårt att hitta konkreta beskrivningar av vad biblioteket som kulturhus innebär och vilken verksamhet man vill bedriva. Ett nyckelbegrepp som kommer fram i vår undersökning är samverkan. Vi är intresserade av hur kultur- och biblioteksverksamhet skapar strategier för samverkan och uppbyggnad av samverkansprocesser. Bibliotekarierollen ställs också inför nya utmaningar när kraven på samverkan och projektarbete ökar.

I vårt material står det mycket om arenor och möteplatser. Vi är intresserade av hur biblioteken skulle kunna medverka till att skapa mötesplatser för överbyggande socialt kapital och delaktighet.

Vi ser också de mer öppna biblioteken och kulturstråken som intressanta forskningsområden.

Vi skulle vilja se en större nordisk forskningssamverkan i de här frågorna då mycket spännande forskning bedrivs i våra grannländer.

6 Litteraturförteckning

Aabø, S. och Audunson, R. (2012). Use of library space and library as place. *Library & Information Science Research*, Vol. 34, No 2, s. 138-149.

Almerud, Peter (2005). *Biblioteksplaner: från bibliotekslag till biblioteksplan*. Stockholm: Svensk biblioteksforening.

Andersson, Marianne & Skot-Hansen, Dorte (1994). *Det lokale bibliotek: afvikling eller udvikling*. København: Danmarks Biblioteksskole.

Audunson, Ragnar Andreas (2012). Bibliotek som møteplasser i det flerkulturelle samfunnet. I Atlestam, Ingrid och Myhre, Randi (red.) *Det mångspråkiga biblioteket*. Lund: BTJ, s. 40-60.

Audunson, Ragnar Andreas & Lund, Niels Windfeld (red.) (2001). *Det siviliserte informasjonssamfunn: folkbibliotekenes rolle ved inngangen til en digital tid*. Bergen: Fagbokforl.

SFS 1996:596. *Bibliotekslag*. Stockholm: Justitiedepartementet.

SFS 2013:801. *Bibliotekslag*. Stockholm: Justitiedepartementet.

Brulin, Göran (2002). *Faktor X: arbete och kapital i en lokal värld*. Stockholm: Atlas.

Carlsson, Hanna (2013). *Den nya stadens bibliotek: om teknik, förnuft och känsla i gestaltningen av kunskaps- och opplevelsestadens folkbibliotek*. Diss. Lund: Lunds universitet, 2013.

Tillgänglig på Internet: <http://www.ht.lu.se/skriftserier/serier/kulturvetenskaper/70/>

Carlsson, Maja (2011). *Bibliotek2.0=förändring? diskurser om användaren och deras interaktion med biblioteksverksamheter*. Masteruppsats. Lund: Institutionen för kulturvetenskaper, Lunds universitet.

Cronberg, Cecilia & Karlsson, Lynn (2012). *Vad man talar om när man talar om skolbibliotek. En diskursanalytisk studie av hur skolbiblioteket framställs i skolrelaterade forum*. Masteruppsats. Lund: Institutionen för kulturvetenskaper, Lunds universitet.

Emerek, Leif, Hvenegaard Rasmussen, Casper & Skot-Hansen, Dorte (red.) (2006). *Folkebiblioteket som forvandlingsrum: perspektiver på folkebiblioteket i kultur- og medielandskabet*. [Köpenhamn]: Danmarks Biblioteksforening

Florida, Richard L. (2010). *Den stora omställningen: hur nya former för liv och arbete skapar välstånd efter kraschen*. Göteborg: Daidalos.

Florida, Richard L. (2006). *Den kreativa klassens framväxt*. Stockholm: Daidalos.

- Fred, Eva, Södow, Gunnar & Ågren, Erika (2012). *På väg mot ett nytt regionalt bibliotekslandskap*. Borås, Högskolan i Borås
- Frenander, Anders (2012). Statens förhållande till folkbiblioteken 1912-2012. I Frenander, Anders & Lindberg, Jenny (red.) *Styra eller stödja?: svensk folkbibliotekspolitik under hundra år*. Borås: Institutionen Biblioteks- och informationsvetenskap/Bibliotekshögskolan, Högskolan i Borås.
- Frenander, Anders (2001). Svensk kulturpolitik under 1900-talet. *Tijdschrift voor Skandinavistiek*, Jaarg. 22, no.1 s. 63-89.
- Frenander, Anders & Lindberg, Jenny (red.) (2012). *Styra eller stödja?: svensk folkbibliotekspolitik under hundra år*. Borås: Institutionen Biblioteks- och informationsvetenskap/Bibliotekshögskolan, Högskolan i Borås.
- Frenander, Anders & Nilsson, Skans Kersti (red.) (2013). *Libraries, black metal and corporate finance: current research in Nordic Library and Information Science : selected articles from the 40th anniversary conference of the Swedish School of Library and Information Science*. Borås: Högskolan i Borås.
- Hansson, Joacim (2005). *Det lokala folkbiblioteket – förändringar under hundra år*. Mimers småskrifter. Linköping: Mimer och Skapande vetande.
- Hansson, Joacim (2012). *Folkets bibliotek? texter i urval 1994-2012*. Lund: BTJ förlag.
- Harding, Tobias & Nathanson, Calle (2012). *Under konstruktion: effekter av kultursamverkansmodellen 2010-2012*. Stockholm: Sveriges kommuner och landsting.
- Hedemark, Å., Hedman, J. & Sundin, O. (2005). Speaking of users: on user discourses in the field of public libraries. *Information Research*, 10 (2). Tillgänglig på Internet: <http://informationr.net/ir/10-2/paper218.html> [2011-06-10]
- Hedemark, Åse (2009). *Det föreställda folkbiblioteket: en diskursanalytisk studie av biblioteksdebatter i svenska medier 1970-2006*. Diss. Uppsala : Uppsala universitet 2009.
- Hedemark, Åse & Lindberg, Jenny (2002). *Vad sägs om användare?: folkbibliotekens användardiskurser i tre bibliotekstidskrifter = [Talking about the user] : [the public library's user discourses in three library journals]*. Examensarbete.
- Husets historia, Kulturhuset Stadsteatern Stockholms webbplats <http://kulturhusetstadsteatern.se/Om-Kulturhuset-Stadsteatern/Husets-historia/> [2014-12-06]
- Hvenegaard Rasmussen, Casper, Jochumsen, Henrik & Skot-Hansen, Dorte (2011). *Biblioteket i byudviklingen: oplevelse, kreativitet og innovation*. 1. udg., 1. opl. [København]: Danmarks biblioteksforening.

Höglund, Lars (2012). *Svenskarna och folkbiblioteken på 2000-talet*. I Frenander, Anders & Lindberg, Jenny (red.) *Styra eller stödja?: svensk folkbibliotekspolitik under hundra år*. Borås: Institutionen Biblioteks- och informationsvetenskap/Bibliotekshögskolan, Högskolan i Borås.

Jacobs, Jane (2005). *Den amerikanska storstadens liv och förfall*. Göteborg: Daidalos

Jochumsen, Henrik & Hvenegaard Rasmussen, Casper (2006). *Folkebiblioteket under forandring: modernitet, felt og diskurs*. 1. udg. København: Danmarks Biblioteksforening og Danmarks Biblioteksskole

Jochumsen, Henrik, Hvenegaard Rasmussen, Casper & Skot-Hansen, Dorte (2010). *A new model for the public library in the knowledge and experience society*. http://www.kulturstyrelsen.dk/fileadmin/user_upload/dokumenter/bibliotek/indsatsomraader/Udvalg_om_Folkebibliotekernes_rolle_i_videnssamfundet/A_new_model_for_the_public_library.pdf

Johannisson, Jenny (2010). *Förändringar i kulturpolitikens geografi*. Stockholm: Statens kulturråd.

Johannisson, Jenny (2012). Från kulturpolitik till bibliotekspolitik? Folkbibliotek och kultursamverkansmodellen. I Frenander, Anders & Lindberg, Jenny (red.) *Styra eller stödja?: svensk folkbibliotekspolitik under hundra år*. Borås: Institutionen Biblioteks- och informationsvetenskap/Bibliotekshögskolan, Högskolan i Borås.

Johansson, Annette (2012). *Verka samman: en undersökning av samverkansmodellen utifrån biblioteksperspektivet*. Stockholm: Svensk biblioteksforening

Johansson, Josefine (2001). *Från bibliotek till kulturhus: organisations- och verksamhetsförändring på ett folkbibliotek*. Examensarbete.

Kreativa Europa 2014-2020, Kulturrådets webbplats
http://www.kulturradet.se/sv/EU_Kulturprogram/Nytt-program-2014-2020/
[2014-10-10]

Kultur Skåne (2011). "Tack vare det meröppna biblioteket finns det ett bibliotek även för mig" [Elektronisk resurs]: en utvärdering av Veberöds meröppna bibliotek 2010-2011. Malmö:
http://www.skane.se/Public/Kultur/Utreddingar%20och%20rapporter/Utvardering_Veberods_meroppna_bibliotek_2010-2011.pdf [2014-10-10]

Kungliga biblioteket (2014). *Biblioteksplaner Biblioteksstatistik* [blogg],
<http://biblioteksstatistik.blogg.kb.se/uppdrag-planer/> [2014-10-10]

Kåring Wagman, A. (2008). *Forskardag om folkbibliotekens uppdrag – En dokumentation*.
http://www.biblioteksforeningen.org.test.levonline.com/organisation/dokument/pdf/forskardag_doku.pdf

Lynch, Kevin (1960). *The image of the city*. Cambridge, Mass.: M.I.T. Press

Lindskoug, Fredrik & Steingrimsdottir, Ragnheidur (2011). *Biblioteksbloggar - Bibliotekariers förhållningssätt till användare*. Masteruppsats. Lund: Institutionen för kulturvetenskaper, Lunds universitet.

Nagel Delica, Kristian (2013). *Biblioteker og social kapital: Et diskuterende litteraturstudie af nyere forskning*. Nordisk Tidsskrift for Informationsvidenskab og Kulturformidling. Nr 2 33

Nathanson, Calle & Eriksson, Thord (2010). *På väg mot ett starkare kultursverige: samverkansmodellen 2010*. Stockholm: Sveriges kommuner och landsting

Nilsson, Sven (1999). *Kulturens vägar: kultur och kulturpolitik i Sverige*. Malmö: Polyvalent

Nilsson, Sven (2003). *Kulturens nya vägar: kultur, kulturpolitik och kulturutveckling i Sverige*. Malmö: Polyvalent Tillgänglig på Internet:
http://www.polyvalent.se/kulturens_nya_vagar.pdf

Pettersson, Åke (red.) (1975). *Kulturutredningen -75*. Stockholm: utg.

Region Skåne (2012), *Regional kulturplan för Skåne 2013-2015*, Malmö: Kultur Skåne, Region Skåne Tillgänglig på Internet:
http://www.skane.se/Public/Kultur/Kulturpolitik%20i%20samspel/Kulturplan%202013-2015/kulturplan_LR_single.pdf

Regionala utvecklingsstrategier, Regeringen <http://www.regeringen.se/sb/d/18431>
[2014-10-10]

Rosengren, Anna & Urbanusson (2010). *Ett öppet fönster - en studie av lokalsamhällets betydelse för biblioteksverksamheten*. Masteruppsats. Lund: Institutionen för kulturvetenskaper, Lunds universitet.

Sahlin, Ingrid (1999). Diskursanalys som sociologisk metod. *Mer än kalla fakta / Katarina Sjöberg (red.)*. s. 83-106

Sjögren, Jenny (2012). *Folkbiblioteket som en regional och lokal utvecklingsfaktor*. Masteruppsats. Borås: Högskolan i Borås.

Skot-Hansen, Dorte (1999). Kultur til tiden: Strategier i den lokale kulturpolitik. *Nordisk Kulturpolitisk Tidsskrift*. 1999 Nr 1 s. 7-22.

Statens kulturråd (1972). *Ny kulturpolitik: [betänkande]*. D. 1, Nuläge och förslag. Stockholm:

Sverige. Kultursamverkansutredningen (2010). *Spela samman: en ny modell för statens stöd till regional kulturverksamhet: delbetänkande*. Stockholm: Fritze

Tillgänglig på Internet: <http://www.regeringen.se/content/1/c6/14/00/55/9a104dfd.pdf>
[2014-10-10]

Sverige. Regeringen (2009). *Tid för kultur*. Stockholm: Regeringen
Tillgänglig på Internet: <http://www.regeringen.se/content/1/c6/13/21/04/a7e858d4.pdf>
[2014-10-10]

Sveriges kommuner och landsting (2012), *Regional kulturplan*.
http://www.skl.se/vi_arbetar_med/tillvaxt_och_samhallsbyggnad/kultur_fritid/kultursamverkansmodellen [2012-12-01]

Tillväxtverket www.tillvaxtverket.se [2014-10-10]

Vestheim, Geir (1995). *Kulturpolitikk i det moderne Noreg*. Oslo: Det Norske Samlaget

Winther Jørgensen, Marianne & Phillips, Louise (2000). *Diskursanalys som teori och metod*. Lund: Studentlitteratur.